

Univerzita Palackého v Olomouci
Fakulta tělesné kultury

**DOBROVOLNICKÝ CESTOVNÍ RUCH
NA PŘÍKLADU KONCEPCE WWOOF**

Diplomová práce
(bakalářská)

Autor: Jakub Kotůlek, rekreologie
Vedoucí práce: Ing. Halina Kotíková, Ph.D.
Olomouc 2010

Jméno a příjmení autora: Jakub Kotůlek

Název diplomové práce: Dobrovolnický cestovní ruch na příkladu koncepce WWOOF

Pracoviště: Katedra rekreologie

Vedoucí diplomové práce: Ing. Halina Kotíková, Ph.D.

Rok obhajoby diplomové práce: 2010

Abstrakt:

Diplomová práce analyzuje vybrané aspekty fungování koncepce WWOOF (World Wide Opportunities on Organic Farms) jako složky dobrovolnického cestovního ruchu, a hodnotí její stav v České republice v porovnání se světem. V úzké vazbě na to následně posuzuje přínosnost systému WWOOF na základě šetření provedeného na českých hostitelských subjektech, registrovaných v databázi národní centrály WWOOFcz. Práce také přináší ucelený pohled na oblast dobrovolnického cestovního ruchu (volunturismu), a zařazuje jej do systému alternativních forem cestovního ruchu.

Klíčová slova:

volunturismus, dobrovolnictví, cestovní ruch, celosvětové příležitosti na ekologických farmách, alternativní cestovní ruch, zelený cestovní ruch

Souhlasím s půjčováním diplomové práce v rámci knihovních služeb.

Author's first name and surname: Jakub Kotůlek

Title of the diploma thesis: Voluntary tourism on the example of the WWOOF concept

Department: Department of Recreationology

Supervisor: Ing. Halina Kotíková, Ph.D.

The year of presentation: 2010

Abstract:

The diploma thesis analyses specific aspects of functioning of the WWOOF (World Wide Opportunities on Organic Farms) concept as a part of voluntary tourism, and it evaluates its status in the Czech Republic in comparison with other countries. Consequently, it qualifies the benefits of WWOOF on the basis of survey results performed on Czech hosts registered in the database of the National organization WWOOFcz. The thesis also yields the first comprehensive insight into the voluntourism field and classifies it as a part of the system of alternative forms of tourism.

Key words:

voluntourism, volunteering, tourism, World Wide Opportunities on Organic Farms, alternative tourism, green tourism

I agree the thesis paper to be lent within the library service.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně pod vedením Ing. Haliny Kotíkové, Ph.D., s uvedením všech použitých literárních a odborných zdrojů, a že jsem dodržoval zásady vědecké etiky.

V Olomouci dne

Děkuji tímto vedoucímu diplomové práce Ing. Halině Kotíkové, Ph.D. za pomoc a cenné rady, které mi poskytla při zpracování závěrečné diplomové práce.

OBSAH

1 ÚVOD.....	9
2 PŘEHLED POZNATKŮ.....	11
2.1 Volný čas a rekreace.....	11
2.2 Cestovní ruch.....	13
2.3 Zelený cestovní ruch.....	15
2.3.1 Ekoturistika.....	18
2.3.2 Venkovský cestovní ruch.....	19
2.3.2.1 Vesnická turistika.....	20
2.3.2.2 Chataření a chalupaření.....	21
2.3.2.3 Agroturistika.....	22
2.3.2.4 Ekoagroturistika.....	23
2.4 Dobrovolnictví.....	24
2.4.1 Terminologie dobrovolnictví.....	24
2.4.2 Dobrovolnictví ve světě.....	26
2.4.3 Dobrovolnictví v ČR.....	28
2.5 Dobrovolnický cestovní ruch.....	29
3 CÍLE PRÁCE.....	31
4 VÝCHOZÍ STAV PRO REALIZACI ŠETŘENÍ.....	32
5 METODIKA.....	33
5.1 Analýza literatury.....	33
5.2 Komunikace se zainteresovanými subjekty.....	34
5.3 Komparace.....	34
5.4 Syntéza.....	35
5.5 Empirické šetření.....	35
6 ORGANIZACE WWOOF.....	36
6.1 Vznik a historie WWOOF.....	36
6.2 Základní principy.....	37
6.3 Současná situace rozvoje WWOOF ve světě.....	38
6.3.1 Severní Amerika.....	39
6.3.2 Austrálie a Nový Zéland.....	40
6.3.3 Evropa.....	43

6.3.4 Střední a Jižní Amerika.....	44
6.3.5 Asie.....	45
6.3.6 Afrika.....	45
6.4 Současná situace rozvoje WWOOF v ČR.....	46
6.5 Systém organizace dobrovolnických pobytů.....	46
6.6 Podmínky členství ve WWOOF.....	47
6.7 Přínosy WWOOF.....	49
6.7.1 Přínosy pro hostitele.....	50
6.7.2 Přínosy pro uživatele.....	51
6.7.3 Další přínosy.....	52
6.8 Úskalí koncepce WWOOF.....	53
7 VÝZKUM HOSTITELŮ WWOOF V ČR.....	54
7.1 Sběr dat a charakteristika respondentů.....	54
7.2 Interpretace výsledků šetření.....	55
7.3 Statistické údaje o respondentech.....	59
8 DISKUSE.....	62
9 ZÁVĚRY.....	65
10 SOUHRN.....	66
11 SUMMARY.....	67
12 REFERENČNÍ SEZNAM.....	68
12.1 Monografie.....	68
12.2 Internetové zdroje.....	69
13 TABULKY.....	71
13.1 Seznam tabulek.....	71
13.2 Seznam obrázků.....	71
14 PŘÍLOHY.....	72

POUŽITÉ ZKRATKY A TERMÍNY

- CR – cestovní ruch
- ČCCR – Česká centrála cestovního ruchu (agentura CzechTourism)
- ČR – Česká republika
- ECEAT – European Centre for Ecological and Agricultural Tourism (Evropské centrum pro ekoturistiku a agroturistiku)
- HDP – hrubý domácí produkt
- IAVE – International Association for Volunteer Effort (Mezinárodní asociace pro dobrovolnické úsilí)
- IFOAM – International Federation of Organic Agriculture Movements (Mezinárodní federace ekologických zemědělských hnutí)
- NZ – Nový Zéland
- OSN – Organizace spojených národů
- UNV – United Nations Volunteers (Dobrovolnický program OSN)
- UNWTO – United Nations World Tourism Organization (Světová organizace cestovního ruchu Spojených národů), dříve WTO
- USA – United States of America (Spojené státy americké)
- WTTC – World Travel & Tourism Council (Světová rada pro cestovní ruch)
- WWOOF – World Wide Opportunities on Organic Farms (Celosvětové příležitosti na ekologických farmách)
- WWOOF host (hostitel) – farmář či podnikatel, který je členem WWOOF a nabízí pobyty dobrovolníků
- WWOOFer (uživatel) – dobrovolník, účastník dobrovolnického pobytu, který je členem WWOOF a je oprávněn využívat služeb hostitelských subjektů
- WWOOFing – obecně přijatý a v anglicky mluvících zemích používaný termín pro aktivity dobrovolníků, tedy jejich cestování a pobyty na hostitelských farmách

1 ÚVOD

Česká republika je na mezinárodním poli považována za vyspělou zemi s rozvinutou tržní ekonomikou. Při pohledu na základní ukazatele výkonnosti ekonomiky a statistiky hospodářského růstu zjistíme, že tomu tak opravdu je. Zaměříme-li se však na jiné, hůře kvantifikovatelné aspekty vyspělosti české společnosti, výsledek takového posuzování nebude zcela jednoznačný. Jedním z nemonetárních měřítek použitelných pro tento případ je stupeň rozvinutosti neziskového sektoru, jako průvodní jev fungování občanské společnosti. Dobrovolnický cestovní ruch, jestliže nenabývá vyloženě komerční podoby, do tohoto odvětví nepochybně spadá. Proto, je-li v našem zájmu zvyšovat úroveň vyspělosti země ve smyslu zmíněných měřítek, musíme věnovat pozornost také této netradiční formě cestovního ruchu.

Jestliže bychom prováděli nahodile na ulici průzkum mezi občany s cílem zjišťovat míru jejich povědomí o tomto odvětví, došli bychom k závěru, že je na mimořádně nízké úrovni. A dále, toto zjištění by nás zcela jistě nepřekvapilo. Pátráním v katalozích českých knihoven po pramenech zabývajících se touto oblastí nestrávíme více než pár minut, jelikož výsledky vyhledávání jsou velmi strohé. Česky psaná monografie dosud neexistuje, cizojazyčné prameny nejsou k dispozici. Odborné články se tématem nezabývají nebo nejsou dostupné. Mezi příspěvky pseudovědeckými a laickými, které jsou k nalezení v elektronické podobě na stránkách zájmových sdružení či online médií, a rovněž jich není mnoho, je jeden, vydaný na jaře roku 2009 v rámci seriálu článků o nových trendech v cestovním ruchu agenturou CzechTourism, který se v podstatě stal předlohou pro všechny ostatní. Z jakých zdrojů by tedy veřejnost měla mít o tématu znalosti? V ideálním případě z vlastních zkušeností, jelikož možnosti existují v dosahu pravděpodobně nanejvýš několikahodinové jízdy vlakem či autobusem. Co je to však platné, když informovanost o nich je srovnatelná se znalostmi kvantové fyziky žáků prvního stupně základních škol? Zde tedy leží určitá mezera, kterou se překládaná práce bude snažit vyplnit.

Cestovní ruch jako takový se začal ve své masové podobě rozvíjet v období po druhé světové válce, a tento rozvoj pokračoval v dynamickém sledu až do let nedávno minulých. Jeho podoby se v průběhu historie vrstvily a diferencovaly, činnosti prováděné v jeho rámci diverzifikovaly a nabývaly různých rozměrů. Na konci 20. století došlo u vybraných forem k určitému vystřízlivění a následnému posunu či odklonu jiným směrem. Mluvím zejména o masové výstavbě turistických center v pobřežních oblastech, ambiciózních záměrech developerských firem na projekty hotelových resortů v nerozvinutých exotických

destinacích apod. Mnohé z nich se ukázaly jako kontraproduktivní a jejich dopad v oblasti externalit byl ve výsledku velmi negativní. Destinace rázem ztratily svůj původní potenciál a některé změny se zdají být nevratné. Tvůrci alternativních forem cestování tyto tendence zaznamenali již záhy, avšak jejich prognózy se potvrdily až s určitým časovým odstupem. Sami ze zabývali vytvářením nových přístupů, které ve své podstatě nebyly založeny na složitých konstruktech. Jednoduše vytvářely jakýsi protipól přístupům tradičním. Jejich zásadním cílem bylo eliminovat negativní dopady, a naopak vytvořit nové hodnoty a maximalizovat pozitivní vlivy cestování na okolní prostředí. Tak se vyprofilovaly tzv. trvale udržitelné koncepce, na jejichž základě je postavena také myšlenka dobrovolnického cestovního ruchu. Její konkrétní projev, WWOOF – systém dobrovolnických pobytů na ekologických farmách, je jedním z celosvětově rozšířených alternativních forem cestování založených na trvale udržitelných principech.

Dobrovolnický cestovní ruch již ve svém názvu obsahuje termín dobrovolnictví, které je založeno na myšlence filantropismu, tedy lásky k člověku, altruistickému přístupu směřujícímu k podpoře dobra a kvality života. Dobrovolnictví a s ní související dobročinnost sleduje cíle, jejichž dosažení má být prospěšné nejen pro společnost – příjemce pomoci, ale také pro samotného vykonavatele – dobrovolníka. Jak má k tomuto efektu docházet a za jakých podmínek? I to je předmětem následujícího zkoumání. Nastíháme, že systém jedinečným způsobem propojuje aktivity realizované ve volném čase s dobrovolnickou činností.

Další oblast, jíž se téma úzce dotýká, je samotné odvětví zemědělství. Jeho funkce ve společnosti jsou nezastupitelné. Přestože se jeho podoba neustále mění a mnohdy může mít člověk pocit, že původní charakteristické rysy jsou dávnou minulostí, i zde se objevují alternativní přístupy, které se snaží o zachování po staletí utvářeného vztahu člověka k půdě a k přírodě a jejím zdrojům obecně. Zastávají názor, že přílišná chemizace a mechanizace postupů při výrobě zemědělských produktů sebou nese negativní vlivy, které se stejně jako u dříve zmíněného rozvoje masového cestovního ruchu mohou projevit až s časovým zpožděním. Vznikají institucionálně zaštitěné ekologické farmy, jež hospodaří opět na trvale udržitelných principech a produkují zdravé biopotraviny. Tyto farmy se ve vztahu ke zkoumanému tématu stávají prostředím, v němž se aktivity dobrovolnického cestovního ruchu odehrávají.

2 PŘEHLED POZNATKŮ

2.1 Volný čas a rekreace

Navzdory lišícím se názorům na volný čas jako reálnou dimenzi v obecné koncepci chápání času jako takového je zřejmé, že ve většině případů existuje v našich životech prostor, kdy se můžeme věnovat činnostem, které si sami a v daný moment zvolíme, anebo sami sobě. Samotný fenomén času je jevem multidimenzionálním, jednak z důvodu jeho přesného, člověkem vytvořeného měření a současně velmi subjektivního vnímání jeho délky jednotlivcem, a jednak z důvodu jeho relativity v prostoru a současně dosavadní lidské nevědomosti, jak s ním jakkoli manipulovat. Filozofické pojetí času však není předmětem zkoumání, přestože jde o téma navýsost zajímavé.

Vymezení kategorií či druhů času je rovněž problematické a není u všech autorů, kteří se o něj pokusili, jednotné. Pojem volný čas však používá téměř každý, ať už jeho existenci (nebo samotné dělení času) uznává či zpochybňuje. Fišerová (2008, 7) uvádí, že „část doby, kterou má jedinec pro sebe, a s níž může disponovat podle svého uvážení, je volný čas“. Můžeme na něj nahlížet z pohledu kvantitativního, kdy představuje určité reziduum, tedy dobu, po kterou se přímo nevěnujeme práci. Kvalitativní (někdy též normativní) pohled se volnému času věnuje ve vztahu k nějakému jeho specifickému znaku. Tím může být svobodná volba činností, rekreační a regenerační dimenze apod.

Volný čas svým způsobem odráží roli člověka ve společnosti, jak ve smyslu institucionálním, tak ve smyslu lidí jej obklopujících. V souladu s tímto je definován ve Velkém sociologickém slovníku (1996, 156) jako „čas, v němž člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků plynoucích ze společenské dělby práce nebo nutnosti zachování svého biofyziologického či rodinného systému“. Pojetí orientované na lidskou osobnost a jeho individuální potřeby udává, že „volný čas lze v souhrnu definovat jako dobu, časový prostor, v němž jedinec nemá žádné povinnosti vůči sobě ani druhým lidem a v němž se pouze na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí věnuje vybraným činnostem. Tyto činnosti ho baví, přinášejí mu radost a uspokojení a nejsou zdrojem trvalých obav či pocitů úzkosti“ (Slepičková, 2005, 14).

Volný čas má, jak bylo zmíněno, velmi úzkou vazbu na činnosti, které se v jeho rámci uskutečňují. V této souvislosti je nutno zmínit pojem rekreace, jež je podle Hodaně & Dohnala (2005, 13) „pojmem, označujícím činnosti, které jsou zaměřeny na obnovování vyčerpávaných sil a kompenzaci deformativních vlivů vyplývajících z běžných socio-

profesních rolí člověka, z jednostrannosti práce, nesprávných životních návyků apod., na tvorbu zdraví, rozvoj a zdokonalování ve smyslu fyzickém, psychickém i sociálním a s tím spojenou kultivaci.“ V životě člověka se tedy váže zejména na oblasti regenerace sil, prožitků a prožívání, ale okrajově také na činnosti nezbytně nutné. Na vazbu volný čas – rekreace lze nahlížet z obou stran. Volný čas je vhodný (a téměř určený) k realizaci činností rekreačního charakteru. A naopak, věnovat se těmto činnostem je možné téměř výhradně ve volném čase. Tyto zákonitosti nejsou platné vždy, jakási obecná tendence zde však existuje.

Zajímavé je srovnání potřeb, které jsou jednak uspokojovány ve volném čase, a které nám pomáhá uspokojit rekreace. Vážanský a Smékal (1995) uvádí tyto hlavní potřeby naplňující se ve volném čase:

- **rekreace** – potřeba zotavení, zdraví, osvěžení;
- **edukace** – potřeba učení a poznání;
- **kompenzace** – potřeba vyrovnání, potěšení a rozptýlení;
- **kontemplace** – potřeba uvědomění si sebe sama;
- **integrace** – potřeba společnosti a kolektivního vztahu;
- **komunikace** – potřeba sdělení a kontaktu;
- **participace** – potřeba sociálního sebepojetí;
- **enkulturace** – potřeba účasti na kulturním životě.

Hodaň & Dohnal (2005, 123) při hodnocení tendencí vývoje rekreace udává stejné pojmy, vyjadřující uspokojení potřeb občanů, které by rekreace měla při komplexní strategii a plánování obsahu, organizace a řízení zajistit, a navíc přidává dvě další:

- **regenerace** – potřeba obnovy;
- **rekondice** – potřeba návratu ztracených sil.

Z výše uvedeného vyplývá, že pojmy volný čas a rekreace od sebe nelze oddělit. Jejich náplň se vzájemně prolíná, působí na sebe a ovlivňuje se. Individuální pojetí aktivit bude u každého člověka odlišné dle jeho zájmů a osobních preferencí. Nutno říci, že mnohé z výše uvedených potřeb nebudou některými formami trávení volného času či zvolenými rekreačními aktivitami naplněny. Zde se nabízí zmínit roli dobrovolnického cestovního ruchu, který ve formě pobytů na ekologických farmách nabízí, jak bude ukázáno dále, jedinečné možnosti pro aktivní rekreaci.

2.2 Cestovní ruch

Definovat cestovní ruch není jednoduché zejména proto, že jde o multidimenzionální společensko-ekonomický jev. Je to zvláštní forma migrace lidí, jež sebou nese množství kladů i záporů. Definice WTO udává, že do cestovního ruchu se zahrnují aktivity osob, které cestují a pobývají v místech mimo své obvyklé prostředí po dobu nepřesahující jeden rok za účelem vyplnění svého volného času, za obchodem nebo za jinými účely (Uherek, 2006). Z uvedené definice je zřejmé, že podstatným jevem CR je krátkodobost a také změna místa. Proto jej např. Vystoupil et al. (2006, 16) definují jako „souhrn vztahů a jevů, které vyplývají z cestování a pobytu osob, přičemž místo pobytu není hlavním ani trvalým místem bydlení a zaměstnání.“ Akcentováno je zde především odlišení místa trvalého pobytu od návštěvnické destinace.

Slabou stránkou většiny definic v české i zahraniční literatuře je, že soustředí svou pozornost pouze na účastníky CR, popř. destinaci a činnosti, tedy na stranu poptávky. Není však možno opomíjet celé odvětví ekonomiky, množství jednotlivců a společností, které se zabývají nabídkou CR, motivací účastníků, vytvářením zázemí v cílových destinacích, facilitací nabízených aktivit. Proto Beaver (2005, 285) udává definici UNWTO a pokračuje: „...jinými účely, prostřednictvím jednotlivců či organizací, které jim pomáhají tyto činnosti uskutečňovat. Patří zde služby organizace a zajištění aktivit a jejich poskytovatelé. Těmi mohou být jak veřejné instituce tak soukromé subjekty, nabízející své služby klientům přímo nebo přes zprostředkovatele.“ Je třeba dodat, že některé definice jsou zaměřené na oblast, kterou zkoumají. Můžeme tak rozlišit podle Leipera (in Beaver, 2006, 283) technické definice, kde turista slouží jako základna pro sběr statistických dat, ekonomické definice, zkoumající CR jako odvětví nebo podnikatelskou aktivitu, a nakonec holistické definice, které se pokoušejí uchopit celou podstatu problematiky.

Většina dalších definic obsahuje tři základní kritéria: ochranu přírody, smysluplné zapojení komunit a ziskovost. Některá odvětví, zejména tradičních forem masového CR, však mnohdy první a druhý požadavek nespňují. Naopak třetí kritérium se stává středem zájmu a základním cílem. Přirozeným vyústěním takových tendencí je vznik alternativních forem cestování, kterých v současnosti neustále přibývá. Důležitým aspektem je náplň času cestování a také jeho cíle. Tak cestovní ruch popisuje Schejbal (2008, 1) jako „souhrn činností, které jsou založeny na aktivním pohybu a pobytu lidí, orientovaných na poznávání přírodních a kulturně-historických poměrů navštěvovaných oblastí, na odpočinek, na rozvíjení a posilování fyzického a psychického zdraví.“

Systematizace a kategorizace CR je problematickou záležitostí a jeví se jako specificky český rys pohledu na problematiku. Podobná členění se v zahraniční literatuře neobjevují. Dělení CR probíhá u českých autorů (Vystoupil et al., 2006; Schejbal, 2008 a další) dle více hledisek, která upřesňují jeho konečnou podobu na základě vnějších či vnitřních znaků. Základní tři dimenze, do nichž lze tyto znaky shrnout, jsou druhy, formy a destinace cestovního ruchu. Druhů CR je velké množství, ovšem mezi ty základní lze řadit cestovní ruch rekreační (pobytový či aktivní), kulturní, společensky zaměřený, profesionálně zaměřený a sportovně zaměřený. Různé podoby Zeleného CR se řadí do aktivního rekreačního CR, ačkoli v jiných zdrojích bývají považovány za samostatný druh. Mezi formami CR rozlišujeme členění časové (víkendový, krátkodobý, dlouhodobý), etapové (celoroční, sezónní), geografické (domácí, zahraniční příjezdový a výjezdový, tranzitní), organizační (vázaný, volný), účastnické (individuální, skupinový) či dle způsobu dopravy (silniční, železniční, letecký, vodní, ostatní). Poslední dimenzí je prostorové členění, tedy regionální umístění cílové destinace CR. To může být značně široké (Himaláje, Sahara, Jihovýchodní Asie) nebo velice zúžené (Londýn, Costa del Sol, Vltava, Valašsko). Konečnou destinací je pak konkrétní ubytovací zařízení, jde-li o pobyt na jednom místě. Všechny tři dimenze spolu úzce souvisí, prolínají se, a navzájem se ovlivňují.

Odděleně bývá zkoumán cestovní ruch v mezinárodním měřítku. Světová organizace cestovního ruchu UNWTO definuje mezinárodní CR jako „souhrn zahraničního příjezdového a výjezdového cestovního ruchu“ (Indrová, 2007, 8). Jiní autoři (Malá, 2002, in Indrová, 2007) uvádějí, že jde o nejširší pojem cestovního ruchu z hlediska jeho územní realizace. Zahrnuje pohyby účastníků cestovního ruchu mezi státy a regiony, bez konkrétního teritoriálního určení. Pro jeho rozvoj jsou důležité určité základní předpoklady. Jednak musí obyvatelé disponovat volnými finančními zdroji pro uskutečnění zahraniční cesty. Jedním z hlavních faktorů je politická situace v dané zemi. Válečné konflikty, politické převrasy a nepokoje, nestabilní vláda či občanské války jsou přímou bariérou turismu. Na vysokém stupni rozvoje musí být také dopravní infrastruktura – mezinárodní letiště, pravidelnost letů a hustá síť linek, kvalitní silnice a dopravní prostředky. Při splnění těchto atributů je možno sledovat další kritéria, která je svým důsledkem ovlivňují objem, růst či pokles a perspektivy rozvoje do budoucna. Mluvíme o faktorech demografických – počet obyvatel a jeho struktura, náboženská orientace ad., ekonomických – vyspělost ekonomiky, délka dovolené, výše příjmů apod., politických, technologických či ekologických. Při výběru destinací pak hraje roli celá řada dalších

proměnných. Kromě individuálních preferencí a vnějších či vnitřních motivačních faktorů jsou to zejména atributy atraktivity destinací, jejich dostupnost, přírodní a kulturní bohatství, životní úroveň ad. Jistou váhu mají stále i způsoby propagace lokalit cestovními kanceláři a agenturami, nebo organizacemi cestovního ruchu v daných zemích.

Role CR v ekonomice mnoha zemí je obrovská. Má příznivý vliv na zaměstnanost, tvoří důležitou součást hrubého domácího produktu, státnímu rozpočtu z něj plynou příjmy, stává se investičním stimulantem, a díky rozsáhlému multiplikačnímu efektu implikuje rozvoj dalších odvětví a tedy celé ekonomiky. Podle WTTC (in Beaver, 2000, 281) se v roce 1999 CR podílel na světovém HDP z 11,7 % a 8 % všech pracovních míst bylo na CR napojeno. Odvětví utrpělo silný zásah globální ekonomickou recesí. Dle aktuálních dat z internetových stránek (www.wttc.org) bude činit podíl na světovém HDP v roce 2010 asi 9,2 % (růst o 0,5 %, když v roce 2009 pokles o 4,8 %). CR stále poskytuje asi 235,8 mil. pracovních míst, což je 8,1 % z celkového počtu na světě.

Ekonomické přínosy a vidina zisku se však stávají magnetem pro rozsáhlé projekty, které sebou nesou neblahé vedlejší efekty ve formě nepříjemně vysokého zatížení životního prostředí, izolace místních komunit aj. O zvýraznění pozitivních přínosů cestování se snaží nové formy CR, a to často nemonetární, mezi něž se na první místo řadí dobrovolnický cestovní ruch jako součást alternativních forem cestování.

2.3 Zelený cestovní ruch

Oproti tradičním formám masového cestovního ruchu se na konci minulého století začaly vymezovat nové, moderní formy cestování. Důvodem je nejen pokrok a přirozený vývoj, ale také množství úskalí, která tradiční způsoby turismu přinášely. Postmoderní doba také přinesla změnu způsobu obživy mnoha lidí, což zapříčinilo změnu požadavků na trávení dovolené. Reakcí na tyto faktory byl vznik šetrnějších, k přírodě a cílovým destinacím ohleduplných, forem cestovního ruchu. Vyznačují se respektováním kulturního a historického dědictví, šetrností k životnímu prostředí, ale také vytvářením silnějších vazeb mezi místním obyvatelstvem a návštěvníky. Již v bodě 1 článku 3 Globálního etického kodexu cestovního ruchu, který vznikl před více než desetiletím, je uvedeno, že každý, kdo se podílí na rozvoji cestovního ruchu, by měl chránit přírodní prostředí s cílem dosáhnout plynulého, zdravého a trvale udržitelného hospodářského růstu, který zajistí uspokojování potřeb a očekávání jak současným, tak stejnou měrou i budoucím generacím (Global Code of Ethics for Tourism, 2001).

Terminologie v této oblasti není zdaleka ustálená. V česky psaných pramenech lze nalézt systematická členění, která se pokoušejí o vnešení jisté struktury. Cizojazyčná literatura naopak používá množství termínů pro specifické oblasti CR, ale zároveň zahrnuje jisté formy cestování do více terminologických celků. Některé pojmy pak považuje za synonyma. Oblast zeleného cestovního ruchu se neustále vyvíjí a větví, a tak při vzniku nových a inovací či kombinací stávajících způsobů trávení dovolené se hromadí také počet jejich názvů a označení. Tyto se současně prolínají a fungují ruku v ruce.

Pojmem, který různé druhy výše zmíněných forem zastřešuje, je *zelený cestovní ruch*. Ten podle Pourové (2002, 43) „zdůrazňuje především místní hledisko uskutečňování cestovního ruchu, tj. nejen ve volné krajině, ale také i v mírně osídlených oblastech, na rozdíl od cestovního ruchu ve městech či v koncentrovaných přímořských střediscích. Je charakterizován touhou návštěvníků splynout s přírodou i lidským prostředím.“ Náplň činností bývá velmi aktivní, což zelený cestovní ruch rovněž odlišuje od mnoha tradičních forem. Relativně ustáleným základním dělením zeleného cestovního ruchu v českých podmínkách je rozlišování dvou hlavních směrů – *ekoturistiky* a *venkovského cestovního ruchu* (např. Pourová, 2002, 43), do něž jsou zahrnuty další čtyři složky – *vesnická turistika*, *agroturistika*, *chataření a chalupaření* a *ekoagroturistika*.

V anglicky psané literatuře se setkáme s termínem *rural tourism* (méně již *green tourism*, *soft tourism* apod.), jako oblastí CR zahrnující celou řadu aktivit. Pojem *countryside* (kraj, krajina, ale také venkov) je zde zdrojem, v němž městské obyvatelstvo nachází klid a prostor pro rekreaci, spíše než přírodou jako takovou. Jafari (2000, 514) do něj řadí poznávání národních parků, chráněných oblastí a kulturního dědictví venkovských oblastí, vyhlídkové projížďky a obdivování venkovské krajiny, a také pobyty na farmách. Je tedy zřejmé, že se jedná o kategorii blízcí se svým obsahem spíše českému ekvivalentu *zelený CR*, přestože při předkladu anglického *rural* bychom došli spíše k pojmu *venkovský CR*. Ten však podle českých autorů nezahrnuje ekoturistiku, jež je definována jako relativně oddělená odnož zeleného CR.

V souvislosti s rostoucí kritikou rozvoje masového cestovního ruchu se v 70. a 80. letech 20. století stal v západním světě populárním pojem *alternative tourism*. Problematickou se stala již samotná definice pojmu *alternativní*, který je ambiciózní, avšak velice vágní. Podle WTO docházelo k záměnám s přívlastky jako *integrated* (integrovaný), *adapted* (adaptovaný), *controlled* (regulovaný), *endogenous* (endogenní), *responsible* (odpovědný), *authentic* (ryzí, původní), *equitable* (slušný, spravedlivý), *convivial* (družný),

participative (participativní) a mnohými dalšími podle dané významové formy (Jafari, 2000, 20). Svým dopadem do více oblastí se alternativní CR stal součástí hnutí, jež hledá inovativní řešení situace, kterou považuje za bezvýhodnou a nebezpečnou pro budoucí generace. Snaží se o zastavení neřízeného rozvoje CR s následky ve formě sociálních problémů v oblastech zaplavených přelidněnými resorty pro uzavřenou klientelu, s místními lidmi ponechanými ve zchudlých podmínkách. Alternativní CR se dle Jafariho (2000, 20-21) vyznačuje šesti základními rysy :

- **inspirace k dovolené** – hledání originality, široké spektrum aktivit, *youth tourism* (CR mladých) s cílem vyhnout se „vyšlapaným cestám“;
- **účastníci** – snaha odlišit se od běžného turisty a/nebo nedostatek finančních prostředků, typicky „baťůžkáři“, průkopníci sociální turistiky, ekoturistiky či etnoturistiky, ale také zámožní příznivci objevitelské a dobrodružné turistiky do odlehlých krajín;
- **destinace** – snaha o odlišení se, hledání nových, neobjevených, exotických či primitivních zemí a kultur za dosažením autentických zážitků;
- **ubytování** – typické lokální stavby, ekologické domy a ubytovny, anebo zvlášť přizpůsobené rodinné hotely, penziony, chaty či chalupy, osady a kempy;
- **specializovaní zprostředkovatelé** – neziskové spolky či cestovní agentury s firemní filozofií založenou na ekologickém přístupu k nakládání s odpady, vodou a energií, školení a zaměstnávání odborných průvodců pro ekologickou výchovu atp.
- **životní prostředí** – podpora progresivních programů rozvoje plánovaných, řízených a rozvíjených místními komunitami, respektování přírody a sociálních poměrů, ekonomické využívání důležitých zdrojů, přijetí zásad trvale udržitelného rozvoje prostřednictvím ekoturistiky jako základního komerčního projevu v praxi.

Poměrně zavedeným pojmem je také *sustainable tourism* (udržitelný cestovní ruch). Jak píše Beaver (2006, 292), jde o koncept rozvoje CR, který udržuje a chrání již existující ekonomickou, sociální, kulturní a ekologickou situaci. Oblast zůstává vlivem CR nezměněna, a je proto dlouhodobě udržitelná pro rozvoj cestování. V praxi je však tento cíl nedosažitelný, a tak se další definice spokojují s termíny „minimální, zanedbatelný, nejnižší možný“ vliv na danou situaci. O udržitelnosti CR bylo v minulosti mnoho napsáno, jak v souvislosti s Agendou 21, tak s programem OSN UNEP (United Nations Environment Programme). Dodržování zásad nastavených v těchto dokumentech je v souladu se zásadami udržitelného cestovního ruchu.

Obecně představuje cestovní ruch ve venkovském prostředí dodatečný příjem pro obyvatelstvo, zejména ženy, a pomáhá předcházet vysídlování horských a méně příznivých oblastí pro zemědělství (institucionálně vymezených pro dotační účely jako LFA – less favoured areas, s kategoriemi HA, HB, OA, OB, S a SX). Peníze turistů mohou podle Jafari (2000, 514) pomoci zachovat historické budovy, opuštěné či farmáři nevyužívané stavby se stávají ubytovacími kapacitami, neobdělávané pozemky mohou sloužit jako prostory pro karavany či rekreační aktivity. Tradiční události typu vesnických festivalů mohou být oživeny díky zájmu návštěvníků.

Rozvoj CR na druhou stranu může snadno nabourat specifické rysy krajiny, které původně vzbuzovaly zájem turistů. Zvýšený pohyb a pobyt lidí z města mění sociální poměry ve vsi, způsobuje znečištění a problémy v dopravě, často překáží pohybu zvířat a neukázněnost pěších a jejich domácích zvířat může uškodit jak dobytku tak úrodě. Průnik zemědělské a turistické sezóny také prohlubuje problémy v oblasti zaměstnanosti. Tyto situace však nastávají v pokročilém stádiu rozvoje. Přestože CR představuje kromě přínosů také četná úskalí, pro zachování tradičních výrob se mnohde jeví jako nevyhnutelný.

2.3.1 Ekoturistika

Oblast CR, též někdy nazývaná jako přírodní turistika, se začala rozvíjet počátkem 80. let 20. století. Její náplní je pobyt a poznávání přírodního prostředí v dané lokalitě. Je založena na principu udržitelného využívání zdrojů, respektování všech aspektů života komunit v cílových destinacích, ale je v ní silně zastoupen také prvek environmentálního vzdělávání a výchovy. Její účastníci „jsou motivováni přírodou, jejím poznáváním a procitčováním. Směřuje do oblastí, které jsou minimálně narušeny lidskými aktivitami (národní parky, přírodní rezervace, chráněné krajinné oblasti a chráněné výtvořy přírody, oblasti vhodné pro pozorování rostlinných společenstev a volně žijících živočichů)“ (Schejbal, 2008, 29).

Obecně převažuje systémové zařazení ekoturistiky v rámci zeleného CR, ovšem někteří autoři ji preferují vymezovat odděleně. Jiní se přiklánějí k oblasti aktivního rekreačního či kulturního CR. Výjimečné rysy, kterými se vyznačuje, ji však řadí do zvláštní kategorie. Důležitým prvkem je přínos pro místní obyvatele, kteří se snaží pomocí výnosů z turismu rozvíjet kulturní dědictví, tradiční formy života, a zachovávat přírodní bohatství. Kromě různých forem turistiky, pozorování přírody či poznávání tradic je možno do ekoturistických aktivit zařadit velké množství dalších činností a doprovodných programů, jejichž společným rysem je minimalizace dopadu na okolní ekosystémy.

V mezinárodním měřítku se ekoturistika rychle rozvíjí. Někde jsou příjmy zdrojem pokroku v souladu v environmentálním hlediskem. Zejména v rozvojových zemích však není dostatečný kapitál a politická vůle, aby nedocházelo k negativním dopadům. Těmi jsou zejména silné ekonomické zájmy a vidina vysokých výnosů na úkor zájmů místního obyvatelstva nebo ochrany přírody. Jedinečná devíza v podobě nedotčeného přírodního bohatství tak může snadno znamenat krátkodobý výtěžek bez trvale udržitelné koncepce. K podpoře ekoturistiky, hledání zdrojů pro její rozvoj a zvyšování odbornosti v oboru vznikla v roce 1990 The International Ecotourism Society (TIES). Jejím cílem je z cestovního ruchu vytvořit životaschopný nástroj ochrany přírody a udržitelnosti. Vede programy vzdělávání a školení, vytváří mezinárodní síť odborníků a institucí, sleduje přístup vlád k řízení a plánování ekoturistiky, pořádá konference a workshopy, vydává seznam členů atd. Více informací lze nalézt na stránkách <http://www.ecotourism.org/>.

Ekoturistika je úzce spjata s dobrovolnickými pobyty na ekologických farmách. WWOOFeři se v rámci svého volného času věnují právě pěší turistice po okolí farmy a vyhledávají přírodní krásy a zajímavosti. V případě delšího časového úseku, který mohou věnovat svým aktivitám (dle dohody s farmářem), se dle zahraničních zkušeností věnují volnému putování po přírodě a případně návštěvě historických a kulturních památek a okolních měst. WWOOFeři jsou většinou svým založením orientováni na přírodu a zemědělské prostředí, a tak jsou aktivity v přírodě přirozenou volbou.

2.3.2 Venkovský cestovní ruch

Poměrně jednoduchou definicí venkovského CR (někdy nazývaného také venkovská turistika) by mohlo být, že jde v podstatě o druh cestovního ruchu, který se odehrává v prostředí venkova. Ve skutečnosti však jde o složitější a provázaný jev, na který působí velké množství faktorů. Jak píše Kolektiv autorů (2008), „jde totiž o celý komplex faktorů, vazeb a vývojových tendencí, jež ovlivňují ve svých důsledcích výslednou podobu produktu.“ Venkovský CR pro Kolektiv autorů (in Šimková, 2008, 10) „představuje souborné označení pro druh cestovního ruchu s vícedenním pobytem a s rekreačními aktivitami v prostředí venkova.“

Je třeba si uvědomit, že v současné době je vyhraněnost druhů CR vzácná, a tak dochází k propojení jednotlivých oblastí mezi sebou. Tak například městský CR není omezen na prostředí samotných měst či středisek pro rekreaci, ale rozšiřuje se také do okolních venkovských oblastí. A podobně, některé formy ubytování v soukromí na vesnici nejsou venkovským CR v pravém slova smyslu, protože jde o CR směřující do měst, avšak

umístěný na venkově. V různých částech světa se v průběhu let vytvořily odlišné formy a projevy CR, a tak pod pojmem venkovského CR nacházíme množství specifických produktů, od pouhého ubytování po různě zaměřené a propracované programy aktivní dovolené. Celé prostředí silně ovlivňuje rozvoj komunikačních a informačních technologií, který umožňuje rychlé přizpůsobování měnícím se tržním podmínkám a novým trendům, tedy požadavkům poptávky.

Také dobrovolnický CR stojící na okraji různých podob zeleného CR je těmito faktory v omezeném rozsahu ovlivněn. Zlepšená komunikace a sledování nových trendů v alternativních přístupech k zemědělské výrobě do jisté míry ovlivňuje přitažlivost hostitelů a tedy množství dobrovolnických pobytů. Naopak zásadní vliv na venkovský i dobrovolnický CR mají stále se zpřísnující požadavky environmentální politiky státu a ochránců přírody, sledující evropské a světové trendy.

Konkrétní podoby venkovského CR jsou rozličné. Lze do nich řadit pobyty na farmách, pěší turistiku, horolezectví, hipoturistiku, dobrodružnou, sportovní či zdravotní turistiku, myslivost, rybaření, cesty za uměním a poznávání památek aj. Dle klasické české klasifikace zahrnuje základní čtyři podoby: vesnickou turistiku, chataření a chalupaření, agroturistiku a ekoagroturistiku.

2.3.2.1 Vesnická turistika

Tato forma venkovského CR je „bezprostředně spjatá s přírodou a krajinou venkova a konkrétním vesnickým osídlením. Její náplní jsou individuální rekreační aktivity využívající atraktivitu konkrétního venkovského prostředí navštíveného místa (louky, lesy, rybníky, řeky, místní řemesla či folklór a podobně)“ (Pourová, 2002, 44). Ubytovací zařízení jsou ve většině případů decentralizovaná, což umožňuje rozptýlení turistů. Tím jsou vyloučeny či alespoň omezeny nežádoucí dopady plynoucí z velkého soustředění návštěvníků ve velkých turistických střediscích. Jedná se o odlišné formy ubytování, prostředí venkova však nejvíce inklinuje k typu chata, chalupa, osada či kemp, místnost v rodinném domě, statek či mlýn, rodinný penzion, méně již malý hotel apod.

Provozovatelé poskytují ubytování, stravování v různém rozsahu, a další doprovodné programy. Ty mohou být též realizovány samostatnými subjekty. Nabízené služby zahrnují organizaci sportovních aktivit různých podob, prohlídky kulturních a historických památek, poznávání přírodních atraktivit, tradičních místních řemesel a výrob aj. Programy jsou přizpůsobovány klientele dle jejich počtu, věku, zaměření, zdravotních omezení a speciálních požadavků. Patří sem tedy za jistých okolností i známé školy v přírodě.

2.3.2.2 Chataření a chalupaření

Vznik této svým způsobem zvláštní a jedinečné formy cestovního ruchu se datuje do období po politických změnách v únoru roku 1948, kdy byly v důsledku postupné kolektivizace zemědělství narušeny vztahy mezi městským a venkovským obyvatelstvem, zejména tradiční pobyty lidí z města u farmářských rodin na venkově z dob první republiky. Jde o specifický druh venkovské turistiky, který nesplňuje dvě ze tří základních kritérií CR – zapojení místních komunit a ziskovost. Bývá proto řazen spíše do rekreačního CR než do koncepce zeleného CR. Projevuje se pobyty na soukromých rekreačních objektech, chatách lokalizovaných v rámci chatových osad nebo chalupách na samotě či polosamotě. Kvůli malé vzdálenosti objektů od bydliště vlastníka a minimálním nákladům na vlastní pobyt bývá chataření a chalupaření často v koncepci CR opomíjeno. „Tato zařízení však plní rekreační funkci a umožňují účastníkům účelné využití volného času. Z toho důvodu je třeba pobyt chatařů a chalupářů považovat za rovnocennou formu venkovského cestovního ruchu“ (Pourová, 2002, 48).

Rekreace ve vlastních objektech typu chalupa či druhý domov je vcelku běžná i v zahraničí. Dynamika jejího rozvoje v daném období, způsob výstavby a samotná forma chatových osad, a také její celkový rozsah v naší zemi však pravděpodobně nemá ve světě obdoby. Důvodem byly, jak dále popisuje Pourová (2002, 48), zejména omezené možnosti obyvatel vycestovat do zahraničí, nedostatečná kapacita podnikových rekreací, relativně vysoký počet a dostupnost vhodných potenciálních rekreačních objektů na venkově, vyčleňování půdy pro výstavbu chatových osad, a nízká cena půdy i samotných chat.

Přestože se podmínky pro jiné druhy rekreace po roce 1989 zlepšily, zůstal tento způsob trávení volného času stále živý. Je možné, že v budoucnu bude chataření stagnovat či dokonce upadat. Pravděpodobnější je však určitý posun směrem k efektivnějším formám tohoto druhu rekreace, například společnému využívání objektů různými společenstvími vlastníků, podílnictví nebo krátkodobým pronájmům. Klasická podoba chataření však dosud patří k typickému koloritu české vesnice a pro nižší a střední vrstvy městského obyvatelstva je stále nejlevnější a nejdostupnější. Důležitou součástí života zejména starších chatařů je pěstování plodin na vlastní zahrádce, která jim tuto možnost poskytuje. Mladší generace již tak úzký vztah k „nimrodění“ nemá, jelikož jej považuje spíše za práci než za aktivní odpočinek. O budoucnosti pěstební činnosti v malém by bylo možno vést diskuse, v prostředí rozvinutých obchodních sítí s širokým sortimentem a dostupnými cenami ovoce a zeleniny se však může lidem jevit jako zbytečná.

2.3.2.3 Agroturistika

Specifickým projevem venkovského cestovního ruchu v praxi je agroturistika. Jejím základním znakem je využívání zemědělských činností a také nemovitostí při tvorbě a realizaci produktu CR. Někdy označovaná jako „dovolená na statku“, má agroturistika v tuzemsku relativně pevné kořeny. „Je provozována podnikateli v zemědělské prvovýrobě jako vedlejší, doplňková činnost sloužící k získání dodatečných finančních prostředků s tím, že zemědělská výroba by měla být činností dominantní“ (Pourová, 2002, 46).

Jak uvádí Jafari (2000, 14), „*agrotourism*, často nazývaný též *farm tourism* představuje turistické příležitosti na fungujících farmách. Ty bývají umístěny v atraktivním rurálním prostředí, které se pro městské obyvatelstvo stává zajímavou destinací volného času. Ubytování je nabízeno formou B&B (nocleh a snídaně) či kempu, produkty nabízeny prostřednictvím tzv. pick-your-own (nasbírej si vlastní) nebo místních trhů, a návštěvníci mohou využít organizovaných vyjížděk či exkurzí. Farmářům tak cestovní ruch poskytuje dodatečný příjem, a v případě úspěchu může nahradit farmaření jako hlavní zdroj příjmu podniku.“

Zřejmý je její poznávací a rekreační charakter. Účastníci se aktivně podílejí na zemědělských činnostech (pěstování plodin, chovu zvířat, tradiční výrobě potravin), věnují se aktivnímu odpočinku (pěší turistika, cykloturistika, jízda na koni apod.), poznávají okolní přírodu a učí se o ní. Silně jsou zde zastoupeny aspekty sociální, kulturní a environmentální.

Kromě přínosu pro rozvoj turistického ruchu a ochrany krajiny je agroturistika také důležitým vedlejším (nebo i hlavním) příjmem pro samotného farmáře. Tím se zachovávají také tradiční formy zemědělství v oblastech, kde by za jiných okolností záhy vymizely z důvodu nízké konkurenceschopnosti. Při splnění institucionálních požadavků se zemědělci nabízejí jedinečná možnost realizovat část své produkce přímo na farmě. Tím jsou šetřeny nejen transportní náklady, ale také je omezováno ekologické zatížení oblasti.

Na agroturistiku je mnohdy nahlíženo jako na stimulační nástroj pro podnikatele v upadajících venkovských oblastech. Nicméně, úspěch je vždy silně odvislý od dostupnosti trhu a povahy zemědělské činnosti. Smíšená výroba (rostlinná i živočišná) v rozmanité krajině bývá atraktivnější než jakákoli forma velkovýroby. Jafari (2000, 15) k tomu dodává: „...bylo zjištěno, že farmáři v největší nouzi o dodatečný příjem jsou často ti nejméně schopní profitovat z agroturistiky, protože jim chybí potřebný kapitál, manažerské a marketingové schopnosti.“

2.3.2.4 *Ekoagroturistika*

Současné trendy v odvětví konvenčního zemědělství se vyznačují důrazem na produktivitu práce, vysokou úroveň technizace spojenou s úbytkem podílu lidské práce, aplikací vědeckých poznatků z oblasti genetického inženýrství, národní a regionální produkční specializací, dosahování konkurenceschopnosti pomocí produktivity vstupů a v neposlední řadě také výnosů z rozsahu. Jako reakce na tyto trendy vznikají odlišné přístupy k zemědělské výrobě, které akcentují kvalitativní, zdravotní, enviromentální a etická hlediska při pěstování plodin a chovu zvířat. Souhrnně se nazývají jako ekologické formy hospodaření (ekologické zemědělství) a bude o nich dále zmínka. V konkurenci konvenčních způsobů produkce však není jejich postavení výsadní, a to zejména ve státech, kde jsou jednak v raném stádiu rozvoje, a dále kde je cena silným stimulačním motivem k nákupu potravin. Takovou zemí je v současnosti i Česká republika.

Všude tam, kde se ekologické zemědělství rozvinulo, byly zavedeny také inovativní koncepce jeho podpory, zasahující do oblasti cestovního ruchu. Vznikla ekoagroturistika, jež je podle Pourové (2002, 46) „formou venkovského cestovního ruchu, která zahrnuje pobyty na ekologicky hospodařících farmách produkujících bio-produkty, umístěných ve zdravotně příznivém prostředí.“ Základními znaky je, stejně jako v případě agroturistiky, vytvoření osobních vztahů mezi účastníky a rodinou farmáře, výpomoc návštěvníků při denních činnostech na farmě, případně realizace bio-produkce přímo v místě vzniku.

Tyto rysy jsou zde ještě zdůrazněny, jelikož se často jedná o subjekty hospodařící na malé ploše a v malém rozsahu, pěstební a chovná činnost je rozmanitá a diverzifikovaná, přístup k ní je osobní a fundovaný. Podtržen je také aspekt vzdělávací a výchovný. Lidé se učí, jak jsou ekologické principy aplikovány v praxi, dozvídají se o jejich přínosech, a v ideálním případě je přijímají za své. Sice v omezené míře, ale ekoagroturistika v podstatě může, kromě svého přímého finančního přínosu rodině farmáře, zpětně stimulovat poptávku po bio-produktech a podporovat hospodaření ekologických farem.

Nízká kapacita ubytovacích zařízení, a tedy obecně nízký počet účastníků, je dalším enviromentálním aspektem, v jehož důsledku je omezováno zatížení krajiny a negativní dopady CR na okolní přírodní prostředí. Je nutno říci, že do jisté míry jde o limitující faktor ziskovosti podnikání v tomto odvětví. Zisk však u mnoha subjektů provozujících tuto činnost nehraje zásadní roli. Zvýšení počtu hostů by znamenalo odklon od základních principů šetrného myšlení, a mohlo tak snížit atraktivitu nabízených pobytů, potažmo celkovou návštěvnost zařízení.

Podnikání v oblasti ekoagrotistiky zastřešuje nevládní nezisková organizace ECEAT, která vznikla v Nizozemsku a její evropské centrum sídlí v Amsterdamu. Česká pobočka ECEAT CZ má své sídlo v Brně. Organizace realizuje projekty na podporu odvětví a zprostředkovává pobyty na ekologických farmách v evropském měřítku. Zabezpečuje také vzdělávání členských subjektů, rozvíjí systém kontroly kvality nabízených služeb a uděluje odpovídající certifikaci.

Ekoagrotistika má nejbližší ke koncepci WWOOF jako součásti dobrovolnického CR, je v podstatě její nemonetární formou. Dalším rozdílem je, že klienti v rámci produktu ekoagrotistiky se mohou, ale nemusí zúčastňovat prací na farmě, kdežto u dobrovolníků ve WWOOF je to součástí dohody obou stran. Také úroveň služeb, zejména co se týče ubytování a stravování, by měla být v případě ekoagrotistiky vyšší. Naopak vzdělávací aspekty jsou silněji akcentovány v systému WWOOF. Cílové skupiny se mírně liší. WWOOFeři jsou většinou mladí lidé, často ze zahraničí, využívající možností levného, aktivního a zároveň obohacujícího cestování. Klienti ekoagrotistiky jsou častěji rodiny, které hledají atraktivní prostředí pro své děti. Žádné z těchto kritérií však neplatí kauzálně.

2.4 Dobrovolnictví

„Dobrovolnictví není oběť, ale přirozený projev občanské zralosti. Přináší konkrétní pomoc tomu, kdo ji potřebuje, ale zároveň poskytuje dobrovolníkovi pocit smysluplnosti, je zdrojem nových zkušeností a dovedností a obohacením v mezilidských vztazích.“ Takto popisují autoři (Tošner & Sozanská, 2006, 18) posláni knihy pojednávající o fenoménu, který již existuje od dob vzniku lidské společnosti a stále nabývá na významu. Díky technologizaci a existenci velkých sociálních rozdílů se dnes dobrovolnictví neomezuje geograficky, společensky ani nábožensky. Naopak svou globální působností nastiňuje možné cesty řešení celosvětových problémů, založené na solidaritě a pomoci mezi jednotlivci, skupinami či národy.

2.4.1 Terminologie dobrovolnictví

Pojem dobrovolnictví má značně široké vymezení. Lze na něj pohlížet v užším pojetí, kdy jej považujeme za synonymum samotné dobrovolnické činnosti, tedy podle Šormové & Klégrové (2006, 5) činnosti, ke které se jednotlivec rozhodne zcela svobodně, jeho úmyslem je tedy pomoci druhým – přispět svou prací ke zlepšení jejich životní situace. Šířeji je možno do dobrovolnictví zahrnovat též další, s problematikou úzce související oblasti. Jde například o řízení dobrovolnické činnosti, její propagaci, otázky

možných zapojených subjektů apod. Nadřazeným termínem může být dobročinnost neboli filantropie, který bývá ve slovnících cizích slov definován jako „lidumilnost, pomoc sociálně slabým.“ Dobrovolnictví a dárcovství potom tvoří dvě složky dobročinnosti. Jestliže je dárcovství relativně ustáleným a jasným pojmem, má formu peněžitých a nepeněžitých darů, u dobrovolnictví je to složitější, jelikož má mnoho podob. Od pouhé sousedské výpomoci až po profesionálně organizovanou a institucionalizovanou dobrovolnickou činnost. Výraz „dobrovolnická služba“ anebo činnost je záměrný. Termín „práce“ je v tomto směru značně zavádějící. Práce je úzce spojena s výdělkem dle pracovněprávních předpisů, na něž se váží veškeré daňové a pojistné aspekty. Proto také smlouvy uzavírané mezi organizacemi a dobrovolníky jsou smlouvami příkazními či nepojmenovanými, jež se řídí ustanoveními občanského zákoníku.

Podle § 2 odst. 1 písm. a) až c) zákona č. 198/2002 Sb. je dobrovolnickou službou „činnost, při níž dobrovolník poskytuje pomoc nezaměstnaným, osobám sociálně slabým, zdravotně postiženým, seniorům, příslušníkům národnostních menšin, imigrantům, osobám drogově závislým, osobám trpícím domácím násilím, osobám po výkonu trestu odnětí svobody, nebo pomoc při péči o děti, mládež a rodiny v jejich volném čase nebo pomoc při přírodních, ekologických nebo humanitárních katastrofách, při ochraně životního prostředí, péči o zachování kulturního dědictví, při pořádání kulturních nebo sbírkových charitativních akcí, nebo pomoc při uskutečňování rozvojových programů a v rámci operací, projektů a programů mezinárodních organizací a institucí, včetně mezinárodních nevládních organizací.“

Dle publikace Jobrotation a dobrovolnická služba (2006, 14-15) se vysílající organizace vyznačuje těmito znaky:

- má akreditaci v oblasti dobrovolné služby;
- uzavírá smlouvy s přijímajícími organizacemi a dobrovolníky;
- spolupracuje s přijímajícími organizacemi při zajištění dobrovolnické služby;
- eviduje a vybírá dobrovolníky, provádí jejich nábor;
- hradí dobrovolníkům pojištění;
- přispívá dobrovolníkům na náklady, které jim vznikly v souvislosti s výkonem dobrovolnické služby (cestovné, ubytování, stravování);
- vystavuje dobrovolníkům osvědčení o praxi.

Přímo v zákoně o dobrovolnické službě se však konkrétní ustanovení o povinnosti vysílající organizace hradit dobrovolníkům pojištění nevyskytuje. Přijímající organizací je dle stejného zdroje:

- organizace, ve které mohou dobrovolníci působit;
- má uzavřenou smlouvu s vysílající organizací;
- vybírá si dobrovolníky, o jejichž výpomoc má zájem;
- nabízí dobrovolníkům zázemí pro výkon dobrovolnické služby;
- má kontaktní osobu pro dobrovolníky;
- předmětem činnosti této organizace nesmí být podnikání.

Dobrovolníkem je „člověk, který bez nároku na finanční odměnu oskytuje svůj čas, svoji energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti“ (Tošner & Sozanská, 2006, 36). Šormová & Klégrová (2006, 11) uvádí, že jde o člověka, který si „dostatečně věří v tom, že může sám změnit věci, se kterými není spokojen“, je schopen se zapojit do činnosti, „která je třeba nedostatečně zajišťována státními institucemi.“ Příručka Jobrotation a dobrovolnická služba (2006, 14-15) popisuje požadavky na tyto subjekty:

- fyzická osoba starší 15 let (18 let, jde-li o výkon dobrovolnické služby v zahraničí);
- dobrovolnickou službu vykonává na základě smlouvy s vysílající organizací;
- je pro výkon své činnosti pojištěn;
- má nárok na supervizi;
- nemůže být zároveň členem přijímající organizace;
- má nárok na úhradu části nákladů, které mu vznikly v souvislosti s výkonem dobrovolnické služby (cestovné, stravné, ubytování);
- získá osvědčení o dobrovolnické službě, odpracuje-li více než 50 hodin;
- vykonává dobrovolnickou službu podle svých možností a možností přijímající organizace.

2.4.2 Dobrovolnictví ve světě

Oblasti zapojení dobrovolníků v mezinárodním měřítku jsou značně rozsáhlé. Humanitární akce, ochrana lidských práv a svobod, rozvoj informovanosti a gramotnosti, demokratizace nebo enviromentální kampaně jsou toho příkladem. Zemědělství a cestovní ruch jsou odvětvími, pro něž dobrovolnická činnost dříve nebyla příliš typická. V regionech s cenným přírodním bohatstvím, a zároveň nízkou životní úrovní venkovského

obyvatelstva, nevyvinutým právním systémem a složitou politickou situací, však z popudu dobrovolníků vznikly koncepce, které se právě v zemědělství snaží dosáhnout výše zmíněných cílů. Jde například o organizace Fair Trade, které pomocí nástrojů tržního prostředí pomáhají zlepšit životní situaci farmářů a rolníků z rozvojových zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky.

V Severní Americe má dobrovolnictví pravděpodobně největší tradici. Na vzájemné dohodě a pomoci svobodných lidí tu byla společnost založena dříve než vznikla centrální vláda. Již po staletí se hnutí občanů aktivně účastní veřejného života v otázkách politických, náboženských, sociálních, rasových či pracovněprávních (boj za zrušení otroctví, charitativní činnost, zájmová sdružení sportovní a volnočasová). Od roku 1970 vzniklo v USA podle Tošnera & Sozanské (2006) více než pět set dobrovolnických center. Do jejich činnosti se zapojuje na 20 % populace (v Kanadě až 25 %) a jejich vliv na veřejnou i soukromou sféru je značný. Zabývají se dobrovolnickým managementem, mají vlastní fundraisingová oddělení a pořádají školení pro další neziskové organizace, firmy i vládní instituce. K nejznámějším organizacím patří United Way nebo Peace Corps.

V Evropě lze kořeny dobrovolnictví hledat v církevních charitách a spolkových hnutích v dobách rozvoje průmyslu. I zde vznikají v poslední době centra po vzoru USA, ovšem úroveň jejich rozvoje se v jednotlivých státech Evropy dosti liší. Tradičně silné základy má dobrovolnictví ve Velké Británii, kde je například vzájemná solidarita obyvatel odlehlých venkovských oblastí součástí každodenního života. Ve správě státu jsou ponechány pouze nezbytné oblasti, důraz je kladen na soběstačnost společnosti. Stát se však snaží o propagaci mezi mládeží, a vládní politiku koordinuje prostřednictvím Active Community Unit. Poměrně odlišná je situace ve Francii, kde lze dodnes sledovat silné centralistické tendence. Sociální služby jsou profesionalizované, a tak, jak uvádí Tošner & Sozanská (2006, 26), polovina všech dobrovolníků působí netypicky v oblasti sportu, kultury a rekreace, dalších 20 % ve vzdělávání a výzkumu. Pouze 13 % připadá na oblast péče o seniory a bezdomovce. Určitou roli zde hraje klesající význam církve ve francouzské společnosti. Německo je jednou z nejvíce aktivních zemí při mezinárodní výměně dobrovolníků. Tradičně zde působí na 3500 církví a jejich zařízení, která čítají více než 80 tisíc dobrovolníků. Výrazným rysem činnosti je integrace přistěhovalců a vytváření vazeb na mezinárodním poli. V Nizozemsku došlo v druhé polovině 20. století k systémovým změnám, kdy silný sociální stát převzal hlavní roli církevních spolků. Lidé však reagovali svévolným zakládáním center, která například pomáhala bezdomovcům a

HIV pozitivním. Vláda tyto tendence podpořila a posléze převedla pravomoce na místní úřady, čímž bylo umožněno obnovení původních lokálních vazeb.

Jako motor působení a zvyšování vlivu dobrovolnických organizací v nadnárodním měřítku fungují početné mezinárodní asociace, jejichž snahou je propojovat subjekty s podobnými cíli v různých částech světa. Asi každý zná mezinárodní Červený kříž, Červený půlměsíc nebo ekologickou organizaci Greenpeace, které prostřednictvím dobrovolníků dosahují svých cílů. Existují však uskupení, jež si kladou za cíl propagovat dobrovolnické hnutí na mezinárodním poli, poznávat se a vyměňovat zkušenosti na pořádaných konferencích, vydávat pravidelné tiskové materiály a koordinovat jednotlivé regionální tendence. Tošner & Sozanská (2006, 27-29) zmiňují IAVE, jež podporuje a propaguje dobrovolnictví, pořádá konference každé dva roky s cílem propojit a povzbudit regionální organizace v jejich aktivitách. Při konferenci v roce 2001 byla schválena „Všeobecná deklarace o dobrovolnictví“. Součástí IAVE je od roku 1972 také evropská odnož AVE, která vytvořila projekt „Evropská univerzita dobrovolnictví“. Ten po svém ukončení zaznamenal zvýšený zájem o problematiku a potvrdil její význam. Evropská komise pak rozběhla program „Evropská dobrovolná služba“, pomocí něhož se mohou mladí lidé zúčastnit dobrovolnických projektů v cizí zemi a po návratu navázat na další projekty ve své zemi. Podobných organizací s menším významem je mnoho, možno jmenovat AVSO (nezisková organizace pro dlouhodobou činnost), NETAID (koordinuje on-line dobrovolnictví), CEV (sdružuje dobrovolnická centra ze čtrnácti zemí Evropy), VOLUNTEUROPE (sdružuje profesionály i dobrovolníky z 25 zemí Evropy a Severní Ameriky, a VOLUNTEERNET (sít' dobrovolnických center z 15 zemí bývalého „východního bloku“, mezi nimi i ČR). Od roku 1970 působí také UNV, který podléhá Rozvojovému programu OSN v jednotlivých státech. Od roku 1971 pod ní pracovalo ve 140 zemích světa na 20 tisíc dobrovolníků.

2.4.3 Dobrovolnictví v ČR

K prvnímu rozmachu dobrovolnických aktivit v českých zemích došlo v dobách Národního obrození, kdy vznikly spolky jako Hlávkova nadace, Mánes, Sokol apod. Rozkvět trval v letech první republiky, kdy měly tyto entity značné pravomoce. Vznikl Československý červený kříž, Masarykova liga proti TBC aj. Po druhé světové válce byla činnost všech subjektů omezena, anebo striktně podřízena politické vůli pod vedením Národní fronty. Prostor pro renesanci dobrovolnických organizací došlo až v roce 1990 přijetím příslušných zákonů obnovujících občanské a náboženské svobody. Záhy

došlo k prudkému rozvoji neziskového sektoru a některé organizace, jako YMCA, Sokol či Skaut-Junák, mohly díky restituci majetku okamžitě obnovit činnost. Jiné subjekty musely založit své fungování na entusiasmu svých členů a dobrovolníků (Tošner & Sozanská, 2006). Přestože v současnosti funguje v ČR velké množství kulturních, sportovních či mládežnických organizací, ať už s charitativním, sociální či zdravotním zaměřením, a každým rokem v nich dobrovolníci odvádějí desetitisíce hodin bez nároku na honorář, lze náš neziskový sektor považovat za plně nerozvinutý. Zájem veřejnosti je v porovnání s USA či západoevropskými státy nízký. Proto je třeba hledat cesty k jejímu zviditelnění a vyzvednutí přínosu, který má činnost spolků jak na příjemce, tak na samotné dobrovolníky.

2.5 Dobrovolnický cestovní ruch

Dovolená spojená s dobrovolnickou pomocí. Ještě před několika lety tato moderní forma cestování prakticky neexistovala. Tedy ne v organizované formě. Autorka článku „Voluntourism – pros, cons and possibilities“ (Ellis, 2007) uvádí, že pozornost médií tomuto tématu na počátku roku 2007 vzbudila velký zájem veřejnosti. Dnes již můžeme nalézt poměrně velké množství organizací, jak neziskových, tak i soukromých agentur, nabízejících širokou nabídku dobrovolnických prázdnin. Název vznikl spojením slova *volunteer* (dobrovolník) a *tourism* (cestovní ruch). Používá se ve formě *volunteer tourism* nebo zkrácené verzi *voluntourism* (volunturismus). Spolu s rozvojem odvětví vzniklo také několik nových slovních spojení a pojmů, jako například *voluntourist* (volunturista), *ethical holidays* (etická dovolená), *travel philanthropy* (cestovatelská filantropie) a další.

Pravděpodobně nejpodrobnější internetové stránky zabývající dobrovolnickým CR (<http://www.voluntourism.org/>) podávají hned na úvodní stránce definici: „Jde o záměrnou a ucelenou kombinaci dobrovolnické služby ve prospěch destinace a těch nejlepších tradičních prvků cestování – umění, kultury, geografie, historie a rekreace – přímo v dané destinaci.“ Podle Schejbala (2008, 53) je hlavní náplní, jak ji sám nazývá, dobrovolnické turistiky „přímá pomoc navštíveným oblastem pracovním zapojením v rámci místní komunity nebo v rámci různých projektů fyzickou či duševní prací ve formě krátko- nebo dlouhodobých pobytů, jejichž výběr závisí na dobrovolníkovi.“ Úzká vazba na udržitelný CR je zřejmá.

Popudy k volbě alternativní dovolené popisuje Šindelářová (2009): „Účastníci takovéhoto ‚zájezdů‘ bývají velmi různorodí, ale zpravidla je spojuje touha ‚udělat něco dobrého‘ a zároveň poznat nová místa, kam by se jinak pravděpodobně nedostali. Typy pomoci mohou být různé – od neodborných manuálních prací, přes výuku jazyků až po

např. vysoce odbornou lékařskou pomoc.“ Druh činnosti tedy odvisí od konkrétní situace, kterou se výpomoc snaží řešit. V případě živelných pohrom nebo ekologických havárií se bude jednat převážně o úklid, záchranářské práce, záchranu ekosystémů, případně asistence při humanitární pomoci. V zemích „třetího světa“ pak spíše o realizace projektů rozvoje zemědělství a lesnictví, školství, stavebnictví, medicíny ad.

Typickými destinacemi jsou právě oblasti postižené přírodními katastrofami, pohraniční oblasti obývané uprchlíky ze sousedních zemí, místa s vysokou ekologickou zátěží nebo po ekologické kalamitě, rozvojové země za cílem zvýšení vzdělanosti, společenského uvědomění apod. Osmi nejžhavějšími dobrovolnickými destinacemi jsou podle portálu Forbes (in Šindelářová, 2009) Ekvádor, Bolívie, Malawi, Dominikánská republika, Tanzánie, Čína, Indie a Thajsko. Možnosti dobrovolnického cestování se nacházejí i v ČR, kdy existuje možnost výpomoci při obnově ekosystémů zničených kyselými dešti v Jizerských horách. Ceny za pobyty závisí na typu ubytování, činnosti a celkové organizaci. Zvykem je, že si klient sám organizuje a platí dopravu do a z destinace.

System dobrovolnictví na ekologických farmách WWOOF jednoznačně do koncepce volunturismu spadá, avšak má také svá specifika. Specifika odlišnosti období vzniku, celosvětového rozsahu, vnitřní organizace apod. budou nastíněna v kapitole 6. Hlavním rozdílem od klasického dobrovolnického cestování je však situace, ve které se nacházejí příjemci dobrovolníků – hostitelské subjekty. V systému WWOOF jsou to farmáři, ve velké většině soukromě hospodařící podnikatelé. Jejich ekonomická situace může být různá, přesto se neočekává, že by nepřítomnost dobrovolníků mohla výrazným způsobem ohrozit jejich existenci.

3 CÍLE PRÁCE

Cílem práce je popsat fungování koncepce WWOOF (World Wide Opportunities on Organic Farms) jako jedné ze složek dobrovolnického cestovního ruchu, zhodnotit její stav v České republice v porovnání se světem, a následně posoudit její přínosnost na základě šetření provedeného na hostitelských subjektech u nás.

Dalším důležitým bodem je přinést první ucelený pohled na problematiku dobrovolnického cestovního ruchu (volunturismu), vzhledem k dosavadní absenci českých písemných pramenů o tomto tématu v ČR.

Dílčí cíle a úkoly, které bylo nutno splnit, byly zejména tyto:

- analyzovat dostupnou literaturu zabývající se oblastí konvenčních i alternativních forem cestování;
- provést syntézu poznatků získaných z písemných zdrojů a komunikací se subjekty zainteresovanými do zkoumané problematiky;
- zařadit zkoumané téma do systému cestovního ruchu;
- vytvořit strategii empirického šetření a sestavit dotazník, ten následně uložit na webové stránky a provést výzkum kontaktováním respondentů;
- provést případný dodatečný výzkum pomocí telefonických rozhovorů;
- vyhodnotit výsledky šetření a formulovat závěry a doporučení v dané oblasti.

4 VÝCHOZÍ STAV PRO REALIZACI ŠETŘENÍ

Z předchozích znalostí a z informací dostupných při formulování výzkumného záměru se koncepce WWOOF v ČR jeví jako přínosná a smysluplná. Stádium jejího rozvoje u nás je považováno za rané, přestože není fenoménem úplně novým. Z tohoto vyplývá, že rozvoj této formy cestování lze označit za pomalý. Podle tendencí výsledovaných v zahraničí však usuzujeme, že v jistém stádiu lze očekávat akceleraci rozvoje a zvýšený zájem veřejnosti i médií o tuto problematiku.

Rozvinutost koncepce WWOOF ve světě se jeví jako různá v závislosti na dané zemi. Zdá se, že některé státy světa disponují lepšími podmínkami pro její rozvoj než jiné. Důvody jsou pravděpodobně různé, a jejich podstata předmětem diskusí.

Odvětví dobrovolnického cestovního ruchu není v ČR koncepčně řešeno a chybí také jeho terminologické a institucionální ukotvení. Celkově se nachází na nízké úrovni rozvinutosti, ale do budoucnosti se s ohledem na vývoj v zahraničí jeví jako oblast s určitou kapacitou pro rozvoj.

Podle vlastních zkušeností ze zahraničí lze usuzovat, že hostitelé WWOOF jsou lidé, kteří v praxi uplatňují alternativní přístupy v zemědělství, a mají osobitý přístup ke svému životnímu stylu a aktivitám ve volném čase. Možnosti, jež skýtá WWOOF považují za přínosné nejen pro sebe, ale i pro účastníky pobytů.

5 METODIKA

Obsah, stavba a na ně navazující uspořádání jednotlivých kapitol práce se odvíjí od metod použitých při jejím zpracování. Výběr těchto metod byl proveden na základě cílů práce, které jsou různorodého charakteru. Proto bylo, jak je u vědeckých prací běžné, použito několik, svými vlastnostmi a postupem práce odlišných metod, jež se pro daný účel jeví jako nejvhodnější.

5.1 Analýza literatury

Pro úspěšné zhodnocení všech aspektů souvisejících se zkoumaným tématem bylo třeba načerpat odpovídající teoretické znalosti. Odborná literatura se kromě zdroje informací stala také opěrným bodem při zařazování koncepce WWOOF, této specifické oblasti volunturismu, mezi ostatní prvky systému cestovního ruchu. Kromě cenných zdrojů univerzitní a vědecké knihovny se jako užitečné projevily vědecké články a příspěvky získané z internetových stránek národních i mezinárodních organizací CR, jako je UNWTO, WTTC či ČCCR.

Problematika volného času a rekreace byla řešena pouze okrajově, přestože se k tématu váže velmi úzce. Jelikož je však předmětem zkoumání mnoha jiných publikací, a také je tématem obecným a velice širokým, nebyla v práci podrobněji rozebírána. Pro základní analýzu se jako ideální jeví publikace B. Hodaně a T. Dohnala, dále pak monografie autorky I. Slepíčkové, a konečně skripta od V. Fišerové, propojující oblasti volného času a CR při současné integraci dalšího prvku – animace.

Dostupná literatura zabývající se oblastí cestovního ruchu je četná a rozmanitá, ačkoliv se až příliš často jedná o výukové materiály, jako vysokoškolská skripta, příručky apod. Všechny citované prameny se ukázaly jako přínosné, přestože si informace v nich obsažené často podobaly a uváděly více či méně propracovanější systematická dělení CR. Jako protipól k tomuto sloužily cizojazyčné slovníky autorů Beavera a Jafariho, které podávaly věcné a na podstatu zaměřené definice a vysvětlení pojmů.

Dobrovolnictví jako široké téma, které zasahuje v mnohem větším měřítku do jiných oblastí než je CR, bylo posouzeno z několika hledisek. Důležitou složku tvořilo terminologické ukotvení. Jako základ pro vytvoření průřezu oblastmi, které se nejvíce dotýkají tématu práce, sloužily publikace L. Šormové a A. Klégrové, a následně J. Tošnera a O. Sozanské.

Zelený cestovní ruch je oblastí, o níž dnes již existuje poměrně velké množství pramenů různé kvality a zaměření. Hlavními dvěma přístupy ke zkoumání tématu v literatuře je jednak pokládání teoretických základů a systematizace jednotlivých forem, většinou doplněný tendencemi vývoje či analýzami stavu, a jednak manažersko-marketingový přístup, který popisuje metody a dává praktické rady podnikatelům v tomto odvětví, analyzuje institucionální požadavky a jmenuje normy a pravidla, která musejí být při podnikatelské činnosti splňována. Představitelkou (nutno říci, že o obor se zajímají převážně ženy) prvního přístupu je M. Pourová, druhého např. M. Stříbrná a E. Šimková.

Co se týče dalších alternativních forem CR, nelze opomenout přínos zahraničních slovníků CR autorů Beavera a Jafariho, v nichž lze nalézt jiný pohled na systém pojmů týkajících se jednotlivých částí tzv. alternative tourism. Dobrovolnický CR byl pak zkoumán na základě několika on-line vědeckých článků – L. Šindelářové a S. J. Ellis.

5.2 Komunikace se zainteresovanými subjekty

Kapitola pojednávající o celosvětové síti organizace WWOOF by nemohla dosáhnout konečné podoby bez interakce mezi autorem práce a subjekty – národními i nezávislými organizacemi WWOOF v různých zemích světa. Informací, podnětů a připomínek, které tito lidé poskytnuli, byly v různém rozsahu použity při tvorbě uceleného obrazu o rozsahu, dosahu a významu této koncepce v mezinárodním měřítku.

Subjektem, který výrazně ovlivnil vypracování zejména výzkumné části práce, byla národní centrála WWOOFcz. Ta vede databázi hostitelů WWOOF v ČR a zprostředkovává kontakt dobrovolníků s farmou. Poskytnutí dočasného přístupu do databáze umožnilo provést empirické šetření a dodatečné dotazování formou rozhovorů s farmáři.

5.3 Komparace

Metoda srovnávání vstoupila do procesu zpracování práce hned několikrát. Jednak jí bylo využito v syntéze poznatků, kde docházelo ke komparaci přístupů různých autorů k formulaci definic a hypotéz v literatuře. Prostřednictvím tohoto srovnání byl získán přehled o vhodnosti výběru jednotlivých témat, a tedy vytvořeny podklady pro následnou syntézu.

Další komparaci byly podrobeny výsledky empirického šetření provedeného na hostitelských subjektech WWOOF v ČR. Jak bude dále prezentováno, výsledky výzkumu byly nesourodého charakteru. Byly zkoumány jak atributy kvantitativní, tak i kvalitativní. Výsledky komparace byly uceleně formulovány ve výsledkové části práce.

5.4 Syntéza

Informace podrobené analýze a komparaci v předchozí fázi, byly následně syntetizovány a uceleně interpretovány v podobě citací, komentářů a hodnocení. Poznatky načerpané z velkého množství dat tak dostaly konečnou podobu v podobě kapitol a podkapitol teoretické části, a mohla na nich být postavena vlastní práce, spočívající v aplikaci znalostí na konkrétní situaci. Tou je současný stav a specifické rysy existence koncepce WWOOF v českém prostředí.

Syntéza konkrétních výstupů z empirického šetření je v přehledné formě tabulek a grafů prezentována v kapitole 7. Šlo zejména o výběr dat s co nejvyšší vypovídací hodnotou a jejich správnou interpretaci. Data týkající se kvality byla zařazena do celkového kontextu a použita k potvrzení či vyvrácení hypotéz.

5.5 Empirické šetření

Výzkum na skupině hostitelů WWOOF v ČR byl založen na kvantitativních přístupech, na „ověřování platnosti teorií, konstruovaných pomocí konceptů a měřených čísel (pomocí operacionalizace a strukturovaným dotazováním nebo pozorováním a měřeními), analyzované vzápětí pomocí statistických procedur (tvrdé metody aplikované na tvrdá data) s cílem zjistit, zda prediktivní zobecnění teorie je pravdivé“ (Hendl, 1997, 13).

Terénní výzkum byl proveden formou dotazníkového šetření. Dotazník je podle Majerové & Majera (2007, 66) „druhem interview. Nemůže být jiný než standardizovaný, proto se také vyskytuje jako technika sběru dat pouze v kvantitativní metodologii.“ Jedná se o techniku sběru primárních dat u respondentů, kteří byli povahou výzkumu předem dáni. Šlo o 40 subjektů, hostitelských farem WWOOF v ČR. Je třeba říci, že za jednoho respondenta je považována jedna farma, nezávisle na počtu členů rodiny farmáře či komunity. Hlas více lidí je proto ve statistickém zpracování brán jako jeden hlas. Nicméně, bylo doporučeno, aby dotazník vyplnila jedna osoba, která je převážně odpovědná za organizaci pobytů dobrovolníků na farmě.

V praxi bylo šetření řešeno formou on-line dotazníku na internetu prostřednictvím serveru <http://www.kwiksurveys.com/>, kde byly v únoru 2010 vloženy otázky na hostitele (více viz. kapitola 7). Jak udává Surynek et al. (2001, 122), „výhodami elektronického dotazování jsou jeho rychlost při distribuování dotazníků, rychlost při vyhodnocování a možnost zpětné vazby.“ To se v praxi potvrdilo, když mnohé dotazy respondentů mohly být operativně zodpovězeny a veškeré nejasnosti vyřešeny.

6 ORGANIZACE WWOOF

6.1 Vznik a historie WWOOF

Koncept původně nazývaný *Working Weekends on Organic Farms* (Pracovní víkendy na ekologických farmách) vznikl na podzim roku 1971 v Anglii. Londýnská sekretářka Sue Coppardová, pozdější zakladatelka organizace, tehdy vycítila potřebu umožnit lidem z města přístup na venkov. Původní myšlenka spočívala ve zorganizování víkendových pobytů pro čtyři osoby na ekologicky hospodařící farmě na Emerson College v hrabství Sussex. Díky značnému zájmu veřejnosti nabraly události rychlý spád. Oslovení farmáři a rolníci se k myšlence dobrovolnické výpomoci záhy připojili. Po pobytech v rurálním prostředí byla zjevně vysoká poptávka. Hostitelé i dobrovolníci si vytvářeli nové přátele a při společné práci získávali nové zkušenosti a zážitky.

Ve Velké Británii se organizace dynamicky rozvíjela a její fungování se postupně přizpůsobovalo potřebám uživatelů i hostitelů. Jejimi přednostmi byla především flexibilita a adaptabilita. Těžila také z nadšení venkovského obyvatelstva, které se do systému zapojovalo a poskytovalo zpětnou vazbu. Nabídky pomoci ze strany členů byly aktivně podněcovány, jejich doporučení byla předložena a projednána, mnohá z nich operativně implementována. Komunikační klima organizace také dnes prochází neustálým vývojem.

V roce 2000 proběhla první mezinárodní konference WWOOF, jíž se zúčastnili zástupci patnácti zemí. Bylo zde dosaženo dohod o dalším směřování koncepce:

- snaha o ustanovení pravidel ohledně terminologie: co je myšleno pojmem „WWOOFer“ (uživatel), „WWOOF host“ (hostitel) nebo „to go WWOOFing“ (jet na dobrovolnický pobyt);
- podněcování a podpora nově vznikajících WWOOF organizací v rozvojových zemích. V posledních několika letech vzniklo za podpory existujících organizací desítky organizací nových.

Se zvyšující se poptávkou po delších pobytech byl původní význam zkratky upraven na *Willing Workers on Organic Farms* (Dobrovolní pracovníci na ekologických farmách). Vzhledem k mezinárodnímu významu organizace, a také chybnému spojování slova „work“ (práce) s přistěhovaleckými dělníky, byla na konferenci v roce 2000 přijata další změna názvu na současnou podobu *World Wide Opportunities on Organic Farms*. Některé organizace však dodnes dávají přednost dřívějším podobám názvu.

V některých zemích byly národní organizace považovány za zprostředkovatele ilegální práce přistěhovalcům, avšak postoje vlád se ve většině případů změnil s poznáním, že je myšlenka založená čistě na kulturní výměně a získávání nových zkušeností. Dnes hraje organizace důležitou roli v obecném povědomí o myšlence šetrného hospodaření s půdou. Stále více lidí se s její pomocí dostává do přímého kontaktu s ekologickými farmáři, ať už nezávisle nebo prostřednictvím dalších subjektů, které se snaží působit na hospodářskou politiku a poptávku spotřebitelů. Organizace vydává publikace a propagační materiály informující členy o novinkách v oboru, názorech a postojích, pracovních příležitostech či vzdělávacích akcích. WWOOF se i dnes dynamicky rozvíjí a sloveso „to wwoof“ (dosl. „wwoofovat“, neboli účastnit se dobrovolnických pobytů) vstoupilo jako takové do místních jazyků zúčastněných zemí (volně přeloženo dle <http://www.wwoof.org/history.asp/>).

6.2 Základní principy

WWOOF je celosvětová síť, která vznikla v Británii v roce 1971. Od té doby se rozrostla v mezinárodní hnutí, jež sbližuje lidi se stylem života směřujícím k trvalé udržitelnosti.

WWOOF znamená výměnu – za výpomoc dobrovolníka nabízí hostitelské farmy stravu, ubytování a možnost získat zkušenosti v oblasti ekologického životního stylu.

Organizace WWOOF tvoří most mezi lidmi, kteří chtějí být dobrovolníky na ekologických farmách nebo malých hospodářstvích, a mezi těmi, kteří hledají dobrovolnickou pomoc.

Organizace je strukturována na národní úrovni. Je mnoho WWOOF organizací po celém světě, avšak neexistuje žádná centrální mezinárodní databáze nebo instituce. Ve skutečnosti jde o rozsáhlou síť národních organizací. Neexistuje tedy ani žádné mezinárodní členství, jež by pokrývalo všechny zúčastněné státy.

V osmačtyřiceti zemích světa (viz. Příloha 1) v současnosti fungují autonomní národní organizace, které mají vlastní způsoby řízení. I ty však ve valné většině aplikují podobné členské příspěvky, vydávají seznamy hostitelů a propagační materiály. Hostitele sdružují a často pomáhají zprostředkovat komunikaci mezi farmou a uživatelem. Dobrovolník, který má zájem o pobyty v dané zemi, musí kontaktovat národní centrálu, registrovat se v ní a zaplatit jí členský příspěvek.

Země bez vlastních národních organizací jsou sdruženy v tzv. *WWOOF Independents* (Nezávislé sdružení WWOOF). Jejich seznam je uveden v Příloze 2. Registrace dobrovolníka a zaplacení členského příspěvku opravňuje k pobytům ve všech vyjmenovaných státech.

Hostitelé usilují zejména o prostý, trvale udržitelný životní styl. Mnoho z nich uplatňuje principy permakultury¹ či biodynamické² způsoby pěstování. Mohou to být jak soukromé podnikatelské subjekty, tak družstva, spolky či jiná alternativní uskupení a komunity. Základním principem je naprostá transparentnost. Hostitelé poskytují podrobné informace o jejich způsobu života tak, aby měl dobrovolník co nepřesnější představu ještě před plánovaným pobytem. Často zde přicházejí do interakce různé životní filozofie, proto je vhodné, pokud jsou předem nastíněny otázky etické či náboženské (volně přeloženo dle <http://www.woof.org/index.asp/>).

6.3 Současná situace rozvoje WWOOF ve světě

Vzhledem k tomu, že většina světových organizací WWOOF je řízena na dobrovolnické bázi, sběr empirických dat a jejich zveřejňování závisí na osobní zainteresovanosti a dobré vůli vedoucích pracovníků a koordinátorů. Ucelené statistiky historického vývoje počtu WWOOFerů a hostitelů na světě chybějí. Každá národní organizace sleduje své vlastní zájmy a v některých případech také vede záznamy o různých charakteristikách svých členů. Ne vždy jsou však tyto subjekty ochotné informace poskytnout. Dalším faktorem je vážnoucí komunikace plynoucí z více různých faktorů.

V roce 2009 dosáhla koncepce nových dimenzí popularity. V průběhu dvanácti měsíců bylo založeno pět nových národních organizací WWOOF. Podle projekcí založených na studii provedené švédskou národní organizací současný přibližný počet registrovaných hostitelů dosahuje čísla okolo 6000 a počet WWOOFerů přesahuje 50 000. Tyto čísla zahrnují veškeré organizace WWOOF na světě, tedy jak národní organizace, tak země zařazené do WWOOF Independents. Tento dynamický nárůst zájmu o dobrovolnictví na ekologických farmách lze odvodit z faktu, že před pouhými pěti lety existovalo jen 16 národních organizací a v Nezávislém sdružení bylo registrováno 29 zemí (e-mailová odpověď na dotaz – Carl Sagan [Managing Director], WWOOF Independents, 4. 4. 2010).

1 Více informací o permakultuře lze nalézt na <http://cs.wikipedia.org/wiki/Permakultura/>, a zejména pak na internetových stránkách české pobočky mezinárodní nevládní organizace PERMAKULTURA (CS): <http://permakultura.cz/index.php/>

2 Více informací o biodynamickém zemědělství lze nalézt na webových stránkách hnutí Biodynamika.cz: <http://biodynamika.cz/index.php3/> nebo na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Biodynamické_zemědělství/

Následující text se věnuje některým údajům o rozvinutosti systému v různých zemích světa. Řazení jednotlivých států bylo provedeno na základě stupně rozvoje koncepce WWOOF, popřípadě počtu hostitelů, což závisí ve velké míře na geografických a demografických faktorech. Dělení na kontinenty či státy není striktní či systematické. Státy, o nichž data chybí či nebyla zjištěna, nejsou zmíněny vůbec anebo pouze okrajově.

6.3.1 Severní Amerika

V USA vznikla národní organizace až v roce 2001, přestože podobné koncepce zde již fungovaly dříve. Existují zde dva samostatné subjekty – WWOOF USA a NEWOOF USA (North East Workers on Organic Farms), jejichž stránky jsou však nefunkční. V prvním jmenovaném systému je k dubnu 2010 registrováno 1190 ekologických farem a zahradnictví po celé zemi, včetně Havajských ostrovů, Amerických Panenských ostrovů a Portorika. Další informace však americká centrála neposkytlá.

Kanadská organizace WWOOF vznikla již v roce 1985 a od té doby se postupně rozvíjí. Podle jejích záznamů je k dubnu 2010 v databázi 876 hostitelských farem a 3891 dobrovolníků. Centrála ochotně poskytla také další statistická data o vývoji počtu a základních charakteristikách členů. Jsou shrnuta v následující tabulce:

Rok	Hostitelé	Nárůst	WWOOFeři	Nárůst
2005	555	×	2 085	×
2006	612	10 %	2 215	6 %
2007	700	14 %	2 280	3 %
2008	800	14 %	3 065	34 %
2009	832	4 %	3 634	19 %

Tabulka 1 Vývoj počtu hostitelů a dobrovolníků organizace WWOOF Canada

Zdroj: Becky Young (Coordinator), WWOOF Canada, e-mailová komunikace z 8. 4. 2010

Je vidět, že dynamika rozvoje systému v Kanadě je v posledních letech poměrně nerovnoměrná. K největšímu nárůstu počtu účastníků a hostitelů pravděpodobně došlo již dříve. Kanada je také pro mnohé národnosti hůře přístupnou destinací, a to nejen z důvodu velké vzdálenosti od ostatních kontinentů, ale zejména kvůli striktní imigrační a vízové politice.

Kanadská centrála také poskytla podrobnější data o teritoriálním rozložení hostitelských farem, počtu let jejich členství a národnosti dobrovolníků, kteří se v zemi nejčastěji účastní pobytů. Tyto údaje jsou uvedeny v následujících tabulkách:

%	# of Hosts	in each Province	Top 5
51.72%	482	British Columbia Count	
14.59%	136	Ontario Count	
10.09%	94	Quebec Count	
6.55%	61	Alberta Count	
5.69%	53	Nova Scotia Count	
3.33%	31	Saskatchewan Count	
2.36%	22	Manitoba Count	
2.15%	20	New Brunswick Count	
1.29%	12	Prince Edward Island Count	
1.18%	11	Yukon Count	
1.07%	10	Newfoundland/Labrador Count	
100.00%	932	Grand Count	

Country	Count	%	Top 10
Canada Count	1167	30.99%	
Germany Count	869	23.07%	
France Count	456	12.11%	
USA Count	227	6.03%	
Japan Count	199	5.28%	
United Kingdom Count	171	4.54%	
Australia Count	108	2.87%	
Switzerland Count	77	2.04%	
South Korea Count	70	1.86%	
Belgium Count	63	1.67%	

%	# of Hosts	with # years hosting	Top 10	Years	%
26.82%	250	0 Count			
13.95%	130	1 Count			
11.27%	105	2 Count			
10.09%	94	3 Count	0-5		76.50%
7.19%	67	4 Count	6-10		13.30%
7.19%	67	5 Count	11-15		5.69%
3.43%	32	6 Count	16-20		1.61%
2.58%	24	7 Count	21 +		0.32%
2.25%	21	8 Count	Null		2.58%
0.97%	9	9 Count	Total		100.00%
4.08%	38	10 Count			
0.64%	6	11 Count			
2.04%	19	12 Count			
0.97%	9	13 Count			
0.43%	4	14 Count			
1.61%	15	15 Count			
0.32%	3	16 Count			
0.21%	2	17 Count			
0.11%	1	18 Count			
0.97%	9	20 Count			
0.11%	1	21 Count			
0.11%	1	27 Count			
0.11%	1	34 Count			
2.58%	24	NULL Count			
100.00%	932	Grand Count			

Tabulka 2 Charakteristiky hostitelů a dobrovolníků organizace WWOOF Canada (2009)

Zdroj: Becky Young (Coordinator), WWOOF Canada, e-mailová komunikace z 8. 4. 2010

Tabulka vlevo nahoře udává počet hostitelů v jednotlivých kanadských provinciích. Je vidět, že více než polovina farem se nachází v Britské Kolumbii, kde jsou vhodné podmínky pro zemědělství a také pro cestovní ruch. Druhou oblastí jsou provincie kolem Velkých kanadských jezer, kde je soustředěna další část kanadské populace. Tabulka vpravo znázorňuje rozložení hostitelů dle počtu let, po které přijímají dobrovolníky. Důležitý je fakt, že více než tři čtvrtiny hostitelů se do systému zapojily v posledních pěti letech. Tato tendence totiž není specificky kanadská, nýbrž globální. Pomocí srovnání s ostatními zeměmi je možno z ní vyvodit určité obecné závěry. Tabulka vlevo dole pak udává národnost uživatelů pobývajících na kanadských farmách. Převažují místní, což může být zkráceno formou dotazování (viz. dále). Podobně jako v jiných zemích je silně zastoupeno Německo, Francie, USA, Japonsko, Velká Británie a také Austrálie. Dle dalších materiálů získaných od kanadské centrály bylo 72,5 % dobrovolníků v roce 2009 ve věku 19-28 let. Co se týče pohlaví, větší polovinu (58,5 %) tvořily ženy.

6.3.2 Austrálie a Nový Zéland

V některých zemích je rozvoj WWOOFingu dynamický, v jiných státech naopak nerovnoměrný či pozvolný. Příkladem může být Austrálie, kde došlo ke kombinaci několika důležitých faktorů podporujících vznik a pozitivní vývoj této formy cestování. Prvním předpokladem byl včasný vznik australské národní organizace v roce 1981. Další

důvody jsou geografické a ekonomické. Austrálie je velice atraktivní destinací s rozmanitou přírodou, kulturními a etnickými specifiky a poměrně rozvinutou strukturou služeb pro cestovní ruch. Rozsah a celkový objem zemědělské výroby je zde na vysoké úrovni. V poslední době zde byl zaznamenán také značný pokrok při propagaci a rozvoji šetrných forem hospodaření. A nakonec, samotná organizace WWOOF pracuje koncepčně a efektivně, poskytuje dostatek informací na svých internetových stránkách, pořádá konference, vydává vlastní časopis, informuje farmáře o požadavcích dobrovolníků a dobrovolníkům zveřejňuje aktuální potřeby farmářů. Lze konstatovat, že Austrálie patří mezi země s nejvíce rozvinutým systémem dobrovolnických pobytů. Sídlí zde téměř 30 % všech hostitelů a stejný podíl všech registrovaných uživatelů byl také členem australské organizace (výpočet proveden dle informací WWOOF Independents a WWOOF Australia). Níže uvedená tabulka ukazuje vývoj počtu dobrovolníků a hostitelů v Austrálii od jejího vzniku do současnosti. Informace o délkách pobytu nebo národnosti členů nemá místní centrála k dispozici. Z tabulky lze vysledovat dynamický nárůst obou hodnot v devadesátých letech 20. století a následnou stagnaci mezi lety 2001-2005, o jejichž příčinách by bylo možno vypracovat samostatnou studii. Zdálo se, že kapacity pro další rozvoj jsou vyčerpány. V sezóně 2008/2009 byl však opět zaznamenán téměř 30% nárůst počtu dobrovolníků oproti předchozímu období, a počet hostitelů také stoupl o 13,5 % oproti období 2006/2007.

Rok	WWOOFeři	Hostitelé	Rok	WWOOFeři	Hostitelé
1981/82	45	45	1995/96	2946	508
1982/83	147	52	1996/97	4419	530
1983/84	124	68	1997/98	6424	669
1984/85	164	74	1998/99	7478	941
1985/86	177	86	1999/00	8650	1100
1986/87	194	90	2000/01	10 017	1320
1987/88	217	102	2001/02	11 017	1500
1988/89	286	146	2002/03	11 546	1597
1989/90	305	181	2003/04	11 366	1583
1990/91	387	218	2004/05	11 371	1608
1991/92	537	312	2005/06	11 017	1585
1992/93	795	350	2006/07	12 171	1582
1993/94	1378	432	2007/08	11 004	1640
1994/95	1857	478	2008/09	14 303	1797

Tabulka 3 Vývoj počtu hostitelů a dobrovolníků organizace WWOOF Australia

Zdroj: Garry Ainsworth (Managing Director), WWOOF Australia, e-mailová komunikace z 8. 4. 2010

Další zemí, kde je WWOOFing velmi rozšířený, je Nový Zéland (dále NZ). Důvody jsou zřejmé a v mnoha aspektech podobné s Austrálií. Vhodné podnebí a úrodné půdy stojí za mnohdy až nadměrným rozvojem zemědělství, členitý reliéf a rozmanitost přírodních úkazů zase láká velké množství návštěvníků. Podle McIntoshové & Bonnemannové (2006) bylo v roce 2001 na NZ 613 hostitelů uvedených v brožurě WWOOF a přibližně 3700 dobrovolníků pobývalo na hostitelských farmách. V roce 2003 tento počet vzrostl na 802 hostitelů a asi 5850 účastníků. Počet WWOOFerů z roku 2003 vzrostl oproti roku 1993 o 153 %. V současné době je podle internetové databáze registrováno 1214 hostitelských farem (<https://www.woof.co.nz/search.php/>, 12. 4. 2010).

Pro zkoumané téma jsou zajímavé výsledky výzkumu provedeného na 2231 žádostech uživatelů (leden až srpen 2001) o členství ve WWOOF New Zealand (McIntosh & Bonnemann, 2006), jenž sleduje některé charakteristiky účastníků WWOOFingu a srovnává je s údaji o klientech komerčních pobytů na novozélandských farmách v systému venkovské turistiky (farm stays, rural tourism), zjištěných v předchozích výzkumech – Warren & Taylor, Loker-Murphy & Pearce, Riley, Moran (in McIntosh & Bonnemann, 2006). Výsledky znázorňuje uvedená tabulka:

		% N = 2231
<i>Place of residence</i>		
	New Zealand	6.5
	Australia	2.5
	North America	22.4
	Europe	52.2
	East Asia	12.7
	Other	3.7
<i>Age*</i>		
	16–24 years	51.2
	25–34 years	35.7
	35–44 years	8.6
	45–54 years	2.9
	55–64 years	1.6
<i>Gender</i>		
	Female	62.2
	Male	37.8
<i>Occupation category</i>		
	Professional	16.5
	Semi-Professional /Skilled	13.0
	Semi-Skilled /Non-Manual	12.0
	Manual Labour	8.9
	Student	43.3
	Retired	0.5
	Other	5.7
<i>Intended length of stay in New Zealand*</i>		
	up to 3 months	48.3
	4 to 6 months	27.8
	7 to 9 months	11.1
<i>WWOOF Membership</i>		
	Single	69.0
	Couple	31.0
<i>Previous WWOOF experience*</i>		
	Yes	8.3
	No	91.7

Tabulka 4 Profil žadatelů o členství ve WWOOF New Zealand
Zdroj: McIntosh & Bonnemann (2006, 88)

Výzkumy ukazují, že 93,5 % dobrovolníků bylo ze zahraničí a více než polovina z Evropy (nejvíce pak 17,9 % z USA, 17,6 % z Německa, 17,2 % z Velké Británie a 10,2 %

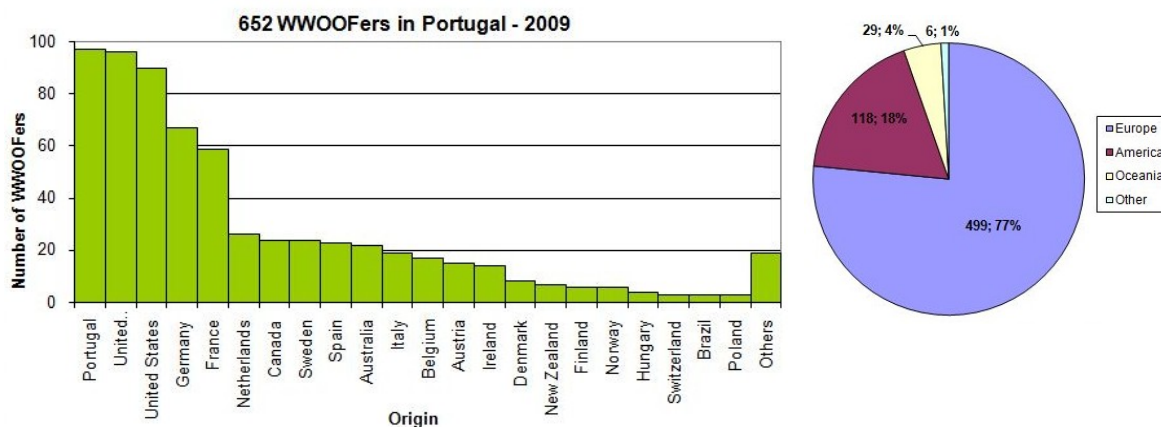
z Japonska). Naopak u komerčních pobytů převažovali místní klienti. Průměrný věk respondentů první skupiny byl 26,7 let, naproti tomu klienti druhé skupiny byli převážně ve věku 40-59 let. Více než polovina dotázaných WWOOFerů (51,7 %) plánovala pobyt na NZ delší než tři měsíce, 88 % klientů komerčních pobytů zůstávali v průměru méně než tři noci. Rovněž zajímavé je zjištění, že mezi WWOOFery bylo 62,2 % žen, 43,3 % studentů, 69 % jednotlivců a 91,7 % z nich nemělo žádné dřívější zkušenosti s WWOOFingem. Jak dále studie uvádějí, dobrovolníci se svými základními charakteristikami více blíží účastníkům CR typu *backpacker* (baťůžkář) a *long-term budget traveller* (nízkorozpočtové dlouhodobé cestování) než klientům komerčních pobytů ve venkovské turistice. Důvody k členství ve WWOOF nejčastěji uváděné žadateli byly: učit se principům ekologického zemědělství (40,5 %), poznávat místní obyvatele a jejich každodenní život (32,0 %), cestovat po NZ (31,1 %), vyzkoušet si život na farmě (15,7 %) anebo jiný, alternativní životní styl (11,2 %). Dalšími důvody bylo např. pracovat venku, provádět dobrovolnickou službu, získat životní zkušenosti, naučit se anglicky a ušetřit při cestování.

6.3.3 Evropa

Vzhledem k faktu, že Evropa je kolébkou WWOOFingu, má zde tato koncepce velkou tradici. Nicméně, v některých částech světa se rozvíjí dynamičtěji, což lze přisuzovat zejména turistické atraktivitě a podmínkám pro zemědělství. Právě Evropané jsou také těmi, kteří se svou aktivní účastí ve velké míře podílejí na zvyšování počtu účastníků WWOOF po celém světě. V některých evropských státech již, jak se zdá, dosáhla koncepce jisté limitní kapacity.

Velká Británie, kde myšlenka WWOOF vznikla, registruje 422 hostitelů. Francie jich má ve své databázi také více než 400, Německo přes 300, Irsko 274 hostitelů a 1833 dobrovolníků. Na vysoké úrovni rozvoje je tento systém také ve Španělsku, Itálii, Švýcarsku, Švédsku či Dánsku. Přesnější data se však nepodařilo zjistit. Počet hostitelů i dobrovolníků se neustále mění, a tak v průběhu čtení této práce pravděpodobně pouze v Evropě přibýlo několik desítek hostitelů a několik stovek dobrovolníků se zaregistrovalo do některé z evropských národních či nezávislých organizací WWOOF.

Jednou z více sdílných organizací byla centrála v Portugalsku, která byla založena teprve v roce 2009. Hned v prvním roce existence však koncepce vzbudila obrovský zájem a 85 farem hostilo 652 dobrovolníků. Jen v prvních měsících roku 2010 jejich počet vzrostl na 973 a přibyl také jeden hostitelský subjekt. Následující grafy znázorňují počet a rozložení dobrovolníků z jednotlivých zemí.

Obrázek 1 Profil dobrovolníků ve WWOOF Portugal v roce 2009

Zdroj: Rodrigo Rocha (Dirigente), WWOOF Portugal, e-mailová komunikace z 15. 4. 2010

Počet místních účastníků je však zavádějící, jelikož někteří uvedli Portugalsko jako destinaci do kolonky o národnosti, jiní nechali pole nevyplněné (implicitně nastavena domovská země). Druhá země v pořadí je Velká Británie (v grafu není celý název země „United Kingdom“). Stejně jako v případě Nového Zélandu převažují návštěvníci ženského pohlaví (387; 59 %) nad muži (265; 41 %).

Mezi nové, nadějně dobrovolnické destinace patří země střední a východní Evropy jako Polsko, Bulharsko, Chorvatsko či Pobaltské země. Pro mnohé cestovatele jsou to velice atraktivní země z pohledu ČR, ve většině z nich je poměrně rozvinutá infrastruktura a také velký počet potenciálních hostitelů. Problémy jsou převážně s nízkou úrovní rozvoje alternativních forem hospodaření, jazykovou bariérou a nedostatečnou informovaností. Situace v zemědělském sektoru je zde poměrně často neutěšená. Proto lze v tomto směru usuzovat na nevyužité kapacity v dobrovolnickém ČR. Patří zde samozřejmě také Česká republika a Slovensko, které má prozatím registrovanu jednu farmu v Banskobystrickém kraji pod záštitou WWOOFcz.

6.3.4 Střední a Jižní Amerika

Ve státech Střední a Jižní Ameriky funguje několi oddělených organizací a sdružení WWOOF, v mnoha případech paralelně. Národní organizace jsou v Argentině (asi 50 hostitelů), Brazílii, Chile, Ekvádoru a Venezuele. Ostatní státy jsou buďto sdruženy pod WWOOF Independents nebo pod WWOOF Latin America. Jednotlivé systémy neposkytují nečlenům mnoho informací, a proto je provádění jakýchkoli analýz poměrně složité.

Chilská národní centrála poskytla některé základní informace. Vznikla v roce 2002 s pěti hostitelskými farmami a třemi WWOOFery. V roce 2009 již jejich počet činil 192, přičemž stále roste, a své pobyty uskutečňovali na 100 farmách. Národnost účastníků byla:

USA (44 %), Německo (15 %), Kanada (12 %), Velká Británie (8 %), Itálie (6 %), Francie (5 %) Austrálie (3 %), ostatní (7 %) (e-mailová odpověď na dotaz – Gaston R. Fernandez I. [Managing Director], WWOOF Chile, 8. 4. 2010). V Brazílii vznikla národní organizace v roce 2007 s méně než deseti hostiteli, na konci roku 2009 jich bylo padesát, v dubnu 2010 asi 55. Účastníci jsou převážně se států Severní Ameriky a z Evropy (e-mailová odpověď na dotaz – Natalia Chiu [Coordinator], WWOOF Brazil, 14. 4. 2010).

6.3.5 Asie

Nejaktivnější asijskou zemí je Japonsko, jehož organizace registruje na 393 hostitelů. Některé další státy, jako Čína, Indie, Jižní Korea, Thajsko či Tajwan registrují mezi 20 a 30 farmami a lze očekávat další rozvoj. Poměrně aktivní zemí je také Turecko, které na poslední chvíli poskytlo poměrně podrobné informace. V roce 2009 zde nejvíce dobrovolníků přijelo z USA (26,8 %), Turecka (20,5 %), Francie (15 %) a Německa (7,9 %), a 87,4 % bylo ve věku do 35 let. Další údaje jsou uvedeny v následující tabulce:

Rok	2006	2007	2008	2009
Počet hostitelů	×	24	19	17
Počet dobrovolníků	76	94	119	150
- z nich žen	×	61,4 %	54,6 %	61,3 %
Počet nocí pobytů	×	1383	1311	2123

Tabulka 5 Vývoj počtu hostitelů a dobrovolníků organizace TaTuTa (WWOOF Turkey)

Zdroj: Zafer Yilmaz (Farm stays coordinator), TaTuTa, e-mailová komunikace z 26. 4. 2010

Zajímavou dobrovolnickou destinací je Nepál. Organizace WWOOF zde vznikla v roce 2003 a od té doby hostila 1500 dobrovolníků. K dubnu 2010 je registrováno 80 hostitelských farem. V roce 2009 bylo nejvíce návštěvníků z Francie. V roce 2010 tato organizace pořádá Asijsko-tichomořskou konferenci WWOOF (e-mailová odpověď na dotaz – Fanindra Regmi [Coordinator], WWOOF Nepal, 8. 4. 2010).

6.3.6 Afrika

V afrických státech je tato forma dobrovolnictví ještě málo zavedená. Národní organizace jsou uvedeny v Příloze 1, ale nepodařilo se zjistit ani základní statistická data o úrovni jejich fungování. Jihoafrická republika a Keňa jsou pravděpodobně nejaktivnější státy zastřešené pod WWOOF Independents. Počty hostitelů jsou uvedeny v Příloze 2.

6.4 Současná situace rozvoje WWOOF v ČR

První dobrovolníci začali navštěvovat české ekologické farmy již v průběhu devadesátých let dvacátého století. Tehdy však ještě nefungovala národní centrála, která by celou koncepci institucionálně zastřešila. Ta vznikla za finanční podpory fondu DFID při Britském velvyslanectví v Praze v roce 2003 pod názvem WWOOFcz. Od svého počátku ji spravuje občanské sdružení *AREA viva – Sdružení pro ekologii a zemědělství*, které sídlí v obci Valeč na Karlovarsku, a samo je aktivním členem. Vedení je založeno na dobrovolnické bázi. Více informací lze získat na jejich domovských internetových stránkách – <http://www.areaviva.cz/>.

V roce 2004 bylo v české centrále registrováno 40 hostitelských farem a na 72 dobrovolníků. Z tohoto počtu jich bylo 52 ze zahraničí, nejčastěji z Francie, Kanady, USA a Velké Británie. Malá část WWOOFerů přijela z Německa, Polska, Itálie a Slovenska. Počet farem se od té doby nezměnil. Došlo však k tomu, že několik hostitelů ukončilo svou činnost a další noví se zaregistrovali (viz. kapitola 7). Přesná data o vývoji počtu farem v průběhu minulých let však chybějí. Údaje o dobrovolnících, kteří navštívili české farmy, jsou dle informací WWOOFcz shromažďovány zpětnou vazbou od samotných WWOOFerů. Jejich poskytnutí však závisí pouze na jejich dobré vůli, a tak rovněž tyto data nejsou úplná. Vzhledem k tomu, že provozovatel české centrály je sám aktivním členem a farmářem, nedá se předpokládat, že by o své vůli zpracovával ve volném čase statistická šetření. Nicméně, znalost těchto údajů by jistě pomohla vytvořit si ucelenější představu o tendencích a výkyvech ve vývoji WWOOFingu u nás.

6.5 Systém organizace dobrovolnických pobytů

Organizace WWOOF vydávají seznamy ekologických farem, soukromých rolníků a zahrádkářů, kteří v daných obdobích přijímají dobrovolníky. Rozmanitost hostitelů umožňuje velký výběr činností, potažmo načerpaných zkušeností. Dobrovolník si podle oblasti svého zaměření vybere jemu vyhovujícího hostitele, a přímo s ním pak dohodne podrobnosti pobytu. WWOOFerů se většinou dočasně stávají součástí hostitelské rodiny. Pro veškeré pobyty obecně platí, že:

- dobrovolníci za svůj pobyt nic neplatí;
- hostitelé nic neplatí za práci dobrovolníka;
- WWOOF organizace většinou po hostitelích i dobrovolnících požadují poplatek, který slouží ke správě, aktualizaci a případné inovaci celého systému.

Délka pobytů není limitována, vše záleží na vzájemné dohodě mezi farmou a dobrovolníkem. Důležitým faktorem je roční období a momentální potřeba práce na farmě. Obecně jsou pobyty častější od jara do podzimu než v zimním období. Typicky nejvíce vytižené jsou vrcholné sezóny na farmě, které se liší podle odvětví zemědělské výroby. Jde například o senoseče, telení, prořezávky ovocných stromů, žně, období sklizní, zakládání či rekonstrukce oplocení, vyžínání apod. Počet dobrovolníků a délka jejich pobytu tedy prochází neustálou fluktuací. Některé pobyty jsou například pouze víkendové, jiné naopak několikaměsíční. Určitým omezením jsou také ubytovací kapacity hostitelů.

6.6 Podmínky členství ve WWOOF

Hostitelé i dobrovolníci musejí splňovat určitá pravidla. Jednotná mezinárodní ustanovení však neexistují. Jednotlivé národní organizace si mohou pravidla do jisté míry upravit, popřípadě upřesnit. Obecně jsou však založena na stejných principech.

Internetové stránky centrálního rozcestníku většiny světových organizací popisují požadavky na hostitelské subjekty takto (www.wwoof.org, 2. 3. 2010):

- hospodaří ekologicky, přecházejí na něj, nebo využívají k přírodě šetrných metod zacházení s půdou;
- umožňují praktické seznámení s ekologickým hospodařením a v co největší míře podněcují k dalšímu učení;
- dobrovolníkům poskytují čisté a suché ubytování a přiměřené stravování.

Požadavky na dobrovolníky jsou podle stejného zdroje tyto:

- musejí být starší 18 let (toto omezení se objevuje pouze u WWOOF Independents)
- projevují skutečný zájem o učení se ekologickému způsobu hospodaření, životu na venkově nebo k přírodě šetrnému životnímu stylu;
- pomáhají hostitelům při každodenní činnosti po předem stanovený počet hodin.

Podle serveru české národní centrály WWOOFcz „Nejsou žádná pevná kritéria pro přijetí nových hostitelských farem, ale protože jedním z hlavních cílů systému WWOOF je poskytnout lidem možnost k získání zkušeností v ekologickém zemědělství, očekáváme, že tyto metody a principy budou na vaší farmě převažovat a nebo budete aktivně na tyto principy přecházet“ (<http://www.wwoof.cz/pro-farmare/jak-se-stat-hostitelskou-farmou/>, 7. 3. 2010).

Hostitelské farmy tedy musí hospodařit na základě ekologických principů. Podle § 3 písm. a) zákona 224/2000 Sb., o ekologickém zemědělství je „ekologickým zemědělstvím zvláštní druh zemědělského hospodaření, který dbá na životní prostředí a jeho jednotlivé složky stanovením omezení či zákazů používání látek a postupů, které zatěžují, znečišťují nebo zamořují životní prostředí nebo zvyšují rizika kontaminace potravního řetězce, a který zvýšeně dbá na vnější životní projevy a chování a na pohodu chovaných hospodářských zvířat v souladu s požadavky zvláštního právního předpisu.“

Mezinárodní federace IFOAM definuje podle serveru české centrály WWOOFcz (<http://www.woof.cz/o-WWOOFu/ekologicke-zemedelstvi/>) ekologické zemědělství takto: „Ekologické zemědělství zahrnuje všechny zemědělské systémy, které jsou založeny na ekologickém, sociálním a ekonomickém principu produkce potravin a vláken. V těchto systémech hraje klíčovou roli pro úspěšnost produkce půdní úrodnost. Ukládá si za cíl optimalizovat kvalitu ve všech aspektech zemědělství a životního prostředí a to v respektu k přirozené potřebě rostlin, zvířat a krajiny. Ekologické zemědělství výrazně snižuje vnější vstupy – jako je užívání syntetických hnojiv, pesticidů a farmaceutik. Na místo toho využívá přírodní zákonitosti za účelem zvýšit jak výnosy tak resistenci proti chorobám a škůdcům.“

Ve stejném zdroji jsou uvedeny další formální předpoklady pro registraci hostitele:

- povinná registrace na internetových stránkách spolu s vyplněním dotazníku žadatele obsahujícím popis činnosti, vybavení farmy a dalších informací souvisejících s přijímáním dobrovolníků;
- zaplacení členského příspěvku ve výši 500 Kč na rok, který je určen na krytí výdajů spojených s komunikací mezi organizací, farmami a dobrovolníky.

Požadavky na dobrovolníky jsou podle české centrály následující:

- povinná registrace WWOOFera na stránkách <http://www.woof.cz/>;
- zaplacení ročního členského příspěvku je výši 250,- Kč (15 €) pro jednotlivce a 350,- Kč (25 €) pro pár cestující společně. Poplatky platí pro české dobrovolníky a pobyty na farmách v České republice;
- odvádět odpovídající výpomoc hostitelskému subjektu. Doporučená denní pracovní doba je 6-7 hodin dle vzájemné dohody mezi farmou a WWOOFerem.

6.7 Přínosy WWOOF

Efekty, které může celý systém dobrovolnického cestovního ruchu včetně koncepce WWOOF přinášet, jsou na jedné straně četné a zasahují do několika různých oblastí osobního života dobrovolníka i života společnosti dané země, na druhé straně se však projeví pouze při splnění několika základních předpokladů. Předně musí být pobyt dobře zorganizovaný a promyšleně naplánovaný. To znamená, že by měl probíhat v době, kdy je dobrovolnická výpomoc na farmě žádána. Ne vždy se potřeba práce kryje s turistickou sezónou, ačkoliv to ve většině případů platí. Spolupráce přínosná pro všechny strany není na turistickou sezónu nutně vázána, a může tedy proběhnout v kteroukoli roční dobu.

Promyšlené plánování pobytu je dalším podstatným faktorem maximalizace pozitivního efektu dobrovolnického pobytu. Uživatelé i hosté by si měli uvědomovat cíle, kterých má daná spolupráce dosáhnout. Pro farmáře jde zejména o zvážení počtu dobrovolníků a délky jejich pobytu tak, aby například došlo k dokončení určitého souboru činností, které se v daném období naskýtají. Stejný zájem však mají také WWOOFeři. Aby získali ucelené dovednosti a znalosti z oboru, je vhodné se účastnit co nejméně fází určitého pracovního procesu, kultivačního cyklu, apod. Někteří návštěvníci jsou jistě omezeni časovými možnostmi. Zejména mladí lidé, kteří sbírají cenné zkušenosti z oboru a nejsou odkázáni na pár týdnů dovolené, se však pouštějí do dlouhodobých pobytů typu „do světa na zkušenou“.³ V tomto případě lze mluvit o celkovém vlivu na osobnost člověka s celoživotním přínosem.

Koncepce poskytuje dle české centrály (<http://www.woof.cz/o-WWOOFu/co-je-to-WWOOF/>) jedinečné příležitosti pro:

- získání zkušeností o ekologickém hospodaření z první ruky;
- poskytnutí výpomoci producentům biopotravin;
- pobyt a práci na venkově;
- seznámení se s dalšími lidmi z ekologického hnutí;
- vytváření spojení a porozumění mezi městem a venkovem;
- kulturní porozumění mezi lidmi různých národností;
- aktivní odpočinek.

3 Zajímavý příklad uvádí Becky Young, koordinátorka WWOOF Canada: „Včera jsem hovořila s mladou angličankou, která si plánuje cestu na tři roky napříč Kanadou (na kole!), s cílem pobývat v průběhu cesty na 125 hostitelských farmách. Wow! No není to úžasný výlet?“ (e-mailová komunikace, 8. 4. 2010)

6.7.1 Přínosy pro hostitele

Práce odvedená dobrovolníky by za normálních okolností představovala pro farmáře buďto náklady ve formě mezd, jež by museli vyplatit námezdné síle, zvýšené pracovní vytížení v případě realizace vlastními silami, a v některých případech činnost, která by nebyla realizována vůbec. V odvětví zemědělství realizovaného malými rodinnými podniky či občanskými sdruženími je běžné, že práce je neustále více, než je subjekt schopen realizovat. Farmář musí být schopen efektivního řízení podniku vlastními silami či s pomocí svých zaměstnanců. WWOOFery nelze v žádném případě považovat za pracovní sílu takové kapacity, aby byla schopna zastoupit či nahradit kmenové pracovníky farmy. Alespoň ne ve většině zapojených států. Výpomoc dobrovolníků tedy spíše kladně působí na životní styl samotného farmáře ve smyslu snížení jeho vytížení, anebo je směřována do investičních projektů dlouhodobějšího rázu, jako je výstavba přístřešků či jednoduchých budov, výkopy drenáží či struh apod. Škála takových prací je obrovská. Opět se jedná o zlepšování infrastruktury farmy, a tedy určitého pohodlí zvířat či farmáře samotného. V některých případech však taková práce skutečně ušetří náklady, které by farmář do těchto projektů investoval zadáním práce externím subjektům.

Podstatnou část účastníků tvoří mladí lidé ze zahraničí. WWOOFing je zároveň velkou měrou založen na interakci a komunikaci, a to nejen o běžných záležitostech souvisejících s vykonávanou činností. Čas trávený společně například u jídla je v různé míře vyplněn poznáváním jeden druhého a debatováním o společných problémech, postojích a názorech, rozdílnosti přístupů k praktickým činnostem, kulturních odlišnostech a podobně. Jedna ze stran, ale často to bývají obě, používají při komunikaci cizího jazyka. Odborníci na lingvistiku by jistě potvrdili, a z vlastních zkušeností je to zřejmé, že tento způsob „výuky“ cizích řečí je velmi efektivní a rychlý. Kromě toho je také specificky zaměřený na daný obor činnosti.

Určitou roli při hodnocení přínosů hraje i otázka materiální. Farmáři mají možnost, přestože bez ekonomického efektu, realizovat část své produkce přímo u zdroje tím, že produkty jsou surovinami při poskytování stravy pro WWOOFery. Jejich počet na jedné farmě současně nebývá vysoký, jelikož hostitelé obvykle disponují omezenou ubytovací kapacitou, a tak se jejich stravování příliš v nákladech farmy neprojeví. Pozitivním účinkem zůstává, že zvýšený objem produkce spotřebovávaný přímo v místě výroby snižuje transportní náklady a minimalizuje ekologickou stopu. Tyto aspekty jsou navíc oběma stranami často akcentovány, jelikož tvoří součást jejich životních postojů.

Dalším přínosem z oblasti materiální je možnost rozšíření využití ubytovacích kapacit. Týká se zejména farem poskytujících také komerční ubytování, které mohou své aktivity prostřednictvím ubytování dobrovolníků optimalizovat, např. v obdobích mimo sezónu udržovat prostory vytopené, což prodlužuje jejich životnost. Plánováním souběhu pobytů s důležitými pracemi v průběhu roku se dále naskýtají možnosti pro strategie řízení podnikatelských aktivit. Čas a délka pobytů se dá ovlivnit jen málo, ale vždy existuje určitý prostor pro domluvu, možnosti prodlužování či vmezeření volných dní uživatelů. Členství v systému také vytváří určité povědomí o hostiteli, vytváří jeho dobré jméno.

Například na Novém Zélandě je poměrně častým jevem, že dobrovolníci vykonávají kromě zemědělství také činnosti zaměřené více na turistický ruch, kdy se stávají průvodci při jezdeckých aktivitách, tvůrci doprovodných programů pro hosty apod. Nutno říci, že tento postup není přímo v souladu s hlavními myšlenkami WWOOF, nicméně obohacuje účastníky o nové zkušenosti. Přínos pro podnikatele je zde zřejmý.

Zprostředkovaným přínosem koncepce je její pozitivní vliv na rozvoj či zachování zemědělství v marginálních oblastech, kde se velká část hostitelů nachází. Možnost přijímat dobrovolnickou pomoc pouze za stravu a ubytování byl mělo kladně působit na dynamiku vývoje zemědělských činností, a tedy zprostředkovaně na uspokojování potřeb hostitelů ve smyslu seberealizace. „Úspěšný“ farmář nemá důvod této aktivity zanechat.

6.7.2 Přínosy pro uživatele

Jestliže chceme hovořit o přínosech cestování v systému WWOOF pro jeho uživatele – dobrovolníky, musíme začít u aspektů cestování (volného času, rekreace) obecně. Zde odkazují na kapitolu 2.1, kde jsou jmenovány některé potřeby, jejichž uspokojování je prostřednictvím těchto fenoménů zajišťováno. Z nich vystupují v případě dobrovolnického CR do popředí potřeby sociokulturního a vzdělávacího rázu. Edukace, učení se novým způsobům náhledu na produkci zemědělských surovin, integrace a komunikace, zařazení člověka do společnosti neznámých lidí a jeho zapojení do každodenního života hostitelské rodiny, jsou pravděpodobně na prvních pozicích žebříčku důležitosti. Nutno poznamenat, že tyto aspekty jsou z velké části individuální povahy, každý tedy jejich podíl a význam cítí v jiných rozměrech. Myšlenka WWOOFingu však staví na hlavní roli uspokojování výše zmíněných potřeb. Hned v závěsu se řadí kompenzace, potřeba urbanizovaného obyvatelstva vyvážit negativní vliv moderního městského života návratem k přírodě a půdě. Z poznání této potřeby zakladatelkou celá koncepce vznikla.

V souladu s Ellis (2007) konstatujeme, že dobrovolnický CR uspokojuje potřebu aktivních lidí, kteří chtějí provádět dobrovolnickou službu a cestovat zároveň, těží z něj rodiny toužící po nezapomenutelných společných zážitcích, ale také dospělí jednotlivci různého věku, kteří dávají přednost trávení dovolené ve společnosti jiných lidí. Zejména pro děti je farma ideálním prostředím k různým hrám na čerstvém vzduchu s vhodným výchovným a vzdělávacím účinkem. Děti z města často nemají možnost poznat na vlastní oči, jak vzniká vejíčko, že maso není vyrobené na kousku polystyrenu, jak chutná nepasterizované mléko apod. Pro každého uživatele je jistě přínosné vytváření vztahu ke zvířatům, což má ve většině případů na člověka silný pozitivní psychologický efekt.

Na stránkách národních i nezávislých organizací WWOOF lze nalézt stovky článků, které barvitě popisují zážitky z cest dobrovolníků po celém světě a zkušenosti, které při nich načerpali. Zde může člověk nezprostředkovaně posoudit, jaké přínosy systém WWOOF přináší svým uživatelům. Hezky je popisuje například Dasno (2009): „Pestrost získaných zkušeností je nevyčísitelná. Naučili jsme se toho tolik o všem možném – o lidech, místech, jazycích, zemědělství, obnovitelné energii, udržitelném způsobu života. WWOOFing je úžasný způsob cestování a rozhodně budeme v budoucnu pokračovat.“

6.7.3 Další přínosy

Odlíšnosti kulturního prostředí hostitelů a dobrovolníků zmíněné výše jsou do jisté míry samy o sobě zdrojem pro osobnostní i profesní rozvoj obou stran. Dochází zde k výměně zkušeností o pracovních postupech, organizačních a materiálních aspektech aj., ale také ke konfrontaci různých zvyků, přístupů k životu, etických a estetických postojů. To zákonitě obohacuje, přestože zde může docházet k neshodám, obě strany vztahu.

Jestliže se rozvíjí systém dobrovolnických pobytů, zvyšuje se jejich počet a délka, ochota a chuť hostitelů přijímat více WWOOFerů, myšlenky výpomoci na ekologických farmách se dostávají do širšího povědomí, a zprostředkovaně roste zájem o ekologické přístupy k hospodaření obecně. Zní to jako fabulace, nicméně údaje ze zahraničí tomuto dávají za pravdu. Nejde samozřejmě o jediný faktor, který kladně působí na propagaci bioproduktů, může však hrát určitou roli. Již samotné pobyty působí příznivě na zdraví, nejen prací na čerstvém vzduchu, ale také konzumací zdravých biopotravin.

Také volunturismus má do určité míry multiplikační efekt. Příjemné zkušenosti z pobytu v dané zemi mohou stimulovat návštěvníky a jejich známé, s nimiž se o zážitky podělí, k uskutečnění další cesty do stejné destinace. Tak dochází k celkové podpoře cestovního ruchu v zemi se všemi souvisejícími efekty.

6.8 Úskalí koncepce WWOOF

Jedním ze základních problémů, se kterým se koncepce potýká, je roztržičnost do jednotlivých národních organizací. Je pochopitelné, že úplné sjednocení do jediné zastřešující instituce by bylo ekonomicky neudržitelné, nekoncepční a svým způsobem nesmyslné. Subjekty zastřešující WWOOFing v jednotlivých zemích jsou většinou občanskými sdruženími či jinými formami neziskových organizací. Jejich existence tedy závisí jednak na členských příspěvcích farmářů a uživatelů, a jednak na dotacích ze státní pokladny či jiných zdrojů. V případě konsolidace národních organizací do jedné by musely tyto příspěvky vzrůst a mohlo by dojít k poklesu zájmu uživatelů. Nicméně, řízení takto sdružených subjektů by pak mohlo být efektivnější a hospodárnější.

Farmáři nemohou zajistit přítomnost dobrovolníků v době, kdy by byla jejich výpomoc žádoucí. Ze zkušeností ze zahraničí vyplývá, že poptávka často vysoce převyšuje nabídku. Aktivní zemědělci, kteří dobrovolníkům zajistí příjemné prostředí a silné zážitky, mohou předpokládat zvýšený zájem. Přítomnost WWOOFerů jistě předem nezajistí, že bude jejich výpomoc přínosná. Důležitým prvkem minimalizace nežádoucích jevů spojených s pobyty je efektivní komunikace mezi oběma subjekty ještě před zahájením pobytu, zjištění co nejvíce informací, nastínění cílů a utvoření si jistého obrázku o druhé straně vztahu. Obě strany mají možnost vztah kdykoli ukončit.

Česká republika je zemí, v níž dosud není koncepce WWOOF zakotvena. Přestože zde existuje národní organizace již poměrně dlouho, a první dobrovolníci navštívili české farmy již na počátku devadesátých let, nedošlo zatím ke kýženému rozvoji. Vzhledem k mezinárodním tendencím lze sice budoucích letech předpokládat nárůst zájmu, ten je však podmíněn množstvím předpokladů.

Jaké mohou být příčiny nízkého počtu hostitelů v ČR? Jedním faktorem je jistě nízké povědomí o existenci této možnosti. Může zde působit také nechuť farmářů dobrovolníky přijímat. Znamenalo by to pro ně více starostí (ubytování, příprava jídla, organizace práce), časté bývají obavy z cizích lidí, popř. cizinců obecně. Zejména u starších farmářů je zde stále jazyková bariéra, kulturní rozdíly jsou také vyhraněnější. Dále zde působí otázky náboženství, společenská a etická pravidla apod. Pro konzervativní povahy může být překážkou přílišná obava z nejistého výsledku. Uživatelé jsou považováni za nezkušené v oboru, nutno je zaučovat, což znamená ztrátu času. Farmáři se také obávají svěřit jim zodpovědnou práci, jelikož si nemohou být jisti, jak by s ní naložili. A nakonec, nebere WWOOF práci místním lidem?

7 VÝZKUM HOSTITELŮ WWOOF V ČR

7.1 Sběr dat a charakteristika respondentů

Empirické šetření provedené na hostitelských subjektech, farmách registrovaných v systému WWOOF, probíhalo od února do dubna 2010 formou on-line dotazníku. Struktura otázek byla koncipována tak, aby zjistila maximální množství informací pomocí co nejmenšího počtu otázek. Textový koncept dotazníku je uveden v Příloze 3. Vzhledem k vysoké vytíženosti dotazovaných byla jejich ochota k vyplnění dotazníku stimulována nízkou časovou náročností. Pozornost byla věnována zejména statistickým údajům o jejich členství a vybraným charakteristikám přijímaných dobrovolníků. Jak bylo dříve uvedeno, sběr dat českou centrálou pomocí zpětné vazby přímo od účastníků nebyl úspěšný. Některé otázky se dále zabývaly také postoji farmářů k celé myšlence WWOOFingu a jejich zkušenostem s ní.

Respondenti byli kontaktováni prostřednictvím české centrály, která jim v první fázi zaslala e-mailovou zprávu s hypertextovým odkazem na on-line dotazník. Po nepříliš uspokojivém ohlasu (3 odpovědi) byla tazateli zpřístupněna databáze hostitelů a žádost o vyplnění byla opakována. V další fázi (při počtu asi 12 odpovědi) byla provedena telefonická dotazování, při nichž byly opakovány žádosti o vyplnění či přímo získána požadovaná data formou interview, a dosaženo konečného počtu 21 vyplnění. Zde nutno podotknout, že dalších 8 respondentů bylo ochotno ze šetření zúčastnit, avšak dosud nemají potřebné zkušenosti, jelikož se registrovali v prvních měsících roku 2010. Celých 20 % z celkového počtu 40 českých hostitelských farem jsou tedy noví členové. Data o bývalých členech, kteří například své členství neprodloužili, anebo tak učiní v průběhu příštích měsíců, bohužel chybějí. Znalost těchto údajů by pravděpodobně do určité míry pozměnila celkové výsledky empirického výzkumu. Následující tabulka shrnuje atributy provedeného šetření:

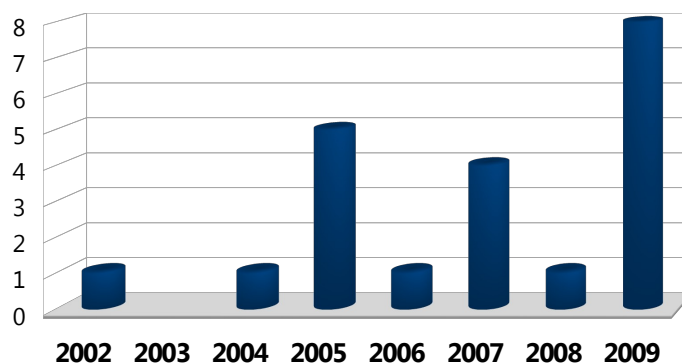
Sledovaný parametr	Počet případů	Podíl
Vyplněno on-line nebo telefonicky	21	52,5 %
Nevyplněno – začínající hostitelé	8	20 %
Nevyplněno – odmítnutí spolupráce	4	10 %
Nevyplněno – ostatní případy	7	17,5 %
Počet hostitelů v ČR celkem	40	100 %

Tabulka 6 Údaje o empirickém šetření hostitelů WWOOF v ČR
Zdroj: vlastní zpracování

Kategorie „odmítnutí spolupráce“ zahrnuje respondenty, kteří v průběhu rozhovoru odmítli dotazník vyplnit či provést interview. „Ostatní případy“ znamenají buď neúspěšné kontaktování, nesplněný příslib vyplnění anebo nesprávně provedené odeslání dotazníku respondentem a neochota dále spolupracovat. Do celkové návratnosti dotazování by měli být zahrnuti také noví členové, kteří byli ochotni spolupracovat, avšak chybějí jim potřebné informace. Celková návratnost by v tom případě byla 72,5 % místo současných 52,5 %. Druhou alternativou je tyto farmy do celkového počtu nepočítat. Při N = 32 by návratnost činila 62,6 %.

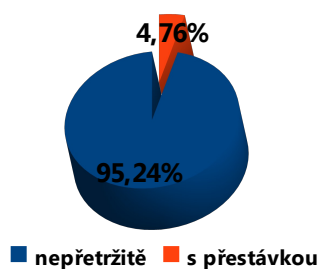
7.2 Interpretace výsledků šetření

Prvním zkoumaným údajem byl rok, v němž se farma do systému WWOOF zaregistrovala. Z výzkumu vyplývá, že tendence je nerovnoměrná, ale v posledních pěti letech se registrovalo 90,5 % dotázaných, a z toho nejvíce v posledním sledovaném roce. Stejný počet se zapojil v prvním čtvrtletí roku 2010, a tedy se dá očekávat rostoucí trend.

Obrázek 2 Rok registrace hostitelských subjektů WWOOF v ČR

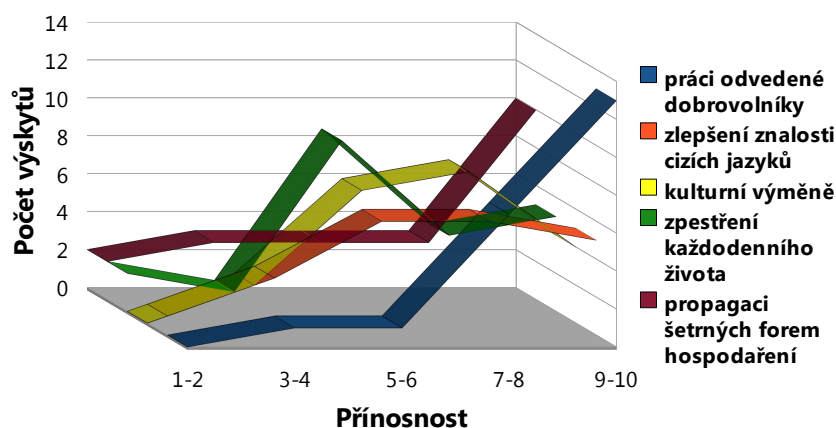
V souvislosti s rokem registrace souvisela otázka druhá, která zjišťovala, zda hostitelé v průběhu let členství přerušovali a opětovně se registrovali, anebo zda bylo členství nepřetržité. Valná většina již po první registraci zůstala aktivním členem.

Obrázek 3 Kontinualita členství hostitelů

Z celkového počtu 21 dotázaných pouze jeden hostitelský subjekt přerušil členství, a to na dobu asi pěti let, jak v dotazníku uvedl. Ostatních 20 farmářů odpovědělo, že se registrovali každý rok od svého zapojení do systému až do současnosti. Šlo o farmu, která se zapojila mezi prvními již v roce 2002.

Otázka č. 3 se týkala názoru hostitelů na přínosnost celé koncepce WWOOF. Na výběr byly čtyři možnosti (viz. Příloha 3). Odpovědi byly jednoznačné. Celých 100 % odpovědí znělo: „přínosná pro obě strany“. Tento stav je ve shodě s výsledkem předchozí otázky. Jestliže subjekt považuje systém za přínosný, nemá důvod přerušovat či ukončovat svou participaci. Faktem zůstává, že data o farmářích, kteří svou účast ukončili, nejsou dostupná. Důvody k ukončení členství však mohly být rozličné. Otázka č. 4 zkoumala postoj hostitelů ke konkrétním přínosům WWOOFingu. Pět oblastí přínosů bylo možno vzestupně (dle významu) ohodnotit body 1-10. Kromě průběhu křivek na Obrázku 4 lze z dat vyvodit další statistiky. Pro přehlednost grafu byly sečteny četnosti sousedních hodnot a vytvořena škála o pěti stupních.

Obrázek 4 Hodnocení přínosů WWOOF hostitelskými subjekty v ČR

Jako nejprínosnější byla hodnocena práce, kterou odvedou dobrovolníci při svých pobytech a také propagace alternativních forem zemědělství. Jde nakonec o dvě základní poslání, kvůli nimž systém vznikl – provádět dobrovolnickou službu a propagovat šetrné způsoby hospodaření prostřednictvím edukačního procesu, do něhož jsou uživatelé zapojeni. Další tři oblasti přínosů měly vrchol v hodnotách 5 až 8, což je také nadprůměrný výsledek. Další údaje jsou uvedeny v Tabulce 7, kde je „ Σ bodů“ součet bodového hodnocení všech odpovědí u daného přínosu. Kromě pěti možností mohli respondenti uvést další přínosy dle vlastního uvážení a přiřadit jim bodové hodnocení. Dva dotázaní tak učinili. První uvedl výměnu zkušeností, informací a seznámení se s novými přístupy, druhý pak motivaci svých dětí k učení se cizích jazyků. Bodové hodnocení uvedeno nebylo.

Oblast přínosu	Významná charakteristika	v intervalu	Σ bodů
Práce odvedená dobrovolníky	95,4 % bodů	7-10	175
Zlepšení znalosti cizích jazyků	52,4 % odpovědí	5-7	135
Kulturní výměna	33,3 % odpovědí	8	148
Zpestření každodenního života	42,9 % odpovědí	5-6	136
Propagace šetrných forem hospodaření	64 % bodů	9-10	150

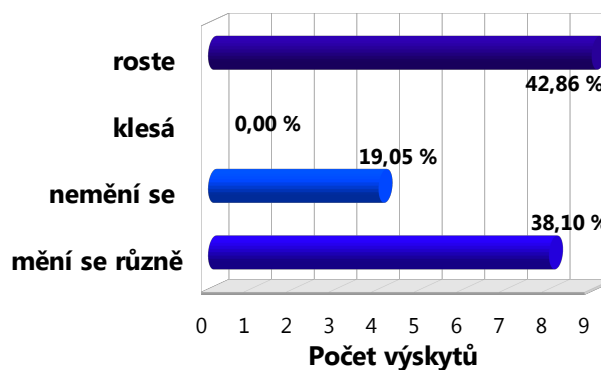
Tabulka 7 Údaje o empirickém šetření hostitelů WWOOF v ČR

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 5 zkoumala počet dobrovolníků, které subjekty přijímají každý rok. Zajímavé je propojení těchto hodnot s informací o roku registrace. Pro vytvoření empiricky podložené teorie by bylo třeba získat více dat, avšak z dostupných údajů lze vyvodit alespoň omezené závěry, které vypovídají o určitém vztahu mezi těmito dvěma veličinami.

Obrázek 5 Počet účastníků WWOOF v ČR ročně

Obrázek 6 Počet účastníků WWOOF každým rokem

Čtyři z pěti respondentů, kteří udali průměrný počet dobrovolníků ročně 2, se registrovali v roce 2009, mají tedy za sebou v současné době pouze jednu sezónu (pátý se zapojil v roce 2007). Ostatní z roku 2009 udali po jednom hodnotu 3 a 5, dva hodnotu 4. Naopak všichni, kteří udali číslo vyšší než 7, byli zapojeni před rokem 2007. Jeden hostitel z 2005 a dva z 2007 dali bodů 6, což byla od roku 2006 do 2009 také nejvyšší hodnota. Z toho usuzují, že s přibývajícím roky členství roste také počet přijímaných účastníků, s přihlédnutím k individuálním hlediskům (umístění, oblast činnosti a osobnost hostitele).

Otázka č. 6 byla úzce spojena s předchozí a zjišťovala tendence ve vývoji počtu účastníků v průběhu členství hostitelů. Odpovědi znázorňuje Obrázek 6. Pozitivní je, že žádný hostitel nezaznamenal klesající počet. Další ukazatele nejsou jednoznačné, jelikož někteří farmáři registrovaní v roce 2009 například uvedli, že se počet mění různě, přestože ke tvrzení nemají dostatečné informace. Z devíti odpovědí „roste“ je 77,7 % od subjektů, kteří jsou členy déle než dva roky. Zbylé dvě od farmářů z roku 2009 vypovídají o tom, že již během prvních měsíců roku 2010 mají domluveno více pobytů než v roce předešlém.

Otázky č. 7 a č. 8 se zabývaly dalšími charakteristikami přijíždějících dobrovolníků. Šlo o rozložení délky pobytů (Otázka č. 7) a velikostí jednotlivých skupin WWOOFerů při jednotlivých pobytech (Otázka č. 8). Procentuální zastoupení sledovaných veličin je shrnuto v následující tabulce:

Sledovaná charakteristika	víkendové	týdenní	delší	jednotlivci	dvojice	skupiny
Délka pobytu	10,13 %	49,75 %	40,13 %			
Velikost skupin				45,31 %	45,92 %	8,78 %

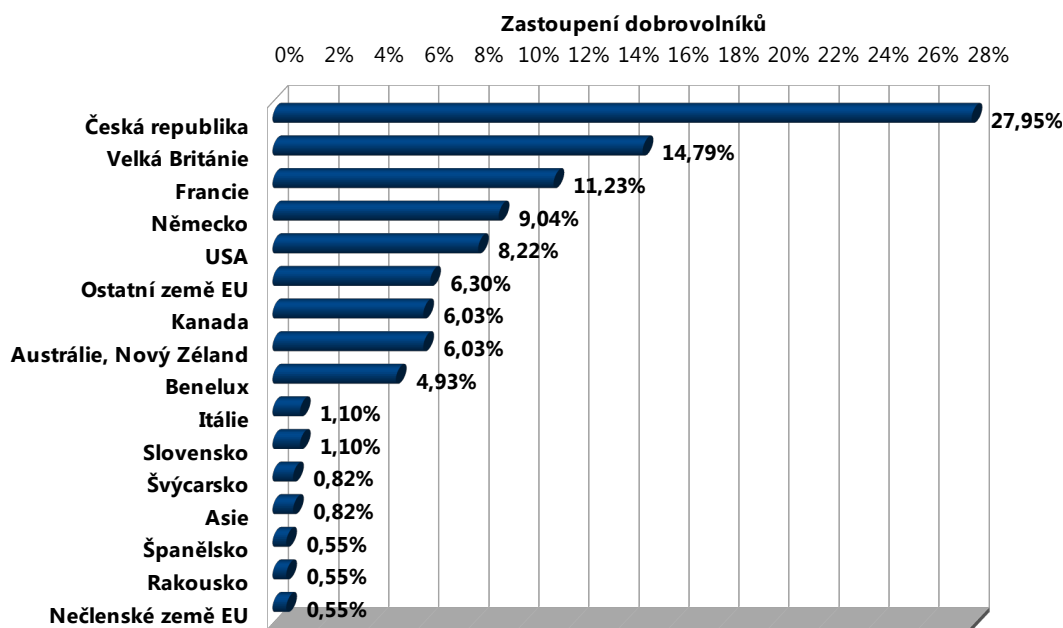
Tabulka 8 Charakteristiky délky pobytů a velikosti skupin uživatelů WWOOF v ČR
Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky vyplývá to, co již bylo dříve v souvislosti s délkou pobytů nastíněno. Kratší než týdenní pobyty jsou poměrně vzácné a jejich vzdělávací, dobrovolnický i rekreační účinek je omezený. Poměr týdenních a delších pobytů je pravděpodobně dosti specifický pro české prostředí, jelikož v zahraničí jsou typické pobyty v trvání několika týdnů až několika měsíců. Může to být dáno poměrně velkým zastoupením domácích účastníků, kteří nemusí k hostitelským subjektům vážit dlouhou cestu. Jediným srovnáním velikostí účastnických skupin je výzkum McIntosh & Bonnemann (2006) z Lincoln University na Novém Zélandě, který zaznamenal 69 % žádostí o registraci jednotlivce. To ještě samozřejmě neznamená, že tito dobrovolníci následně cestovali samotní. V ČR je počet jednotlivců a dvojic téměř shodný, přičemž podíl větších skupin je poměrně nízký.

Poslední sledovanou charakteristikou týkající se účastníků bylo zjišťování jejich národnosti v Otázce č. 9. Stejně jako u předchozích veličin byl výpočet proveden pomocí dostupných dat, přičemž obzvlášť zde by bylo vhodné disponovat údaji od hostitelů, kteří již systém opustili, své členství dosud neobnovili apod. Rovněž je třeba uvést, že výpočet zastoupení jednotlivých národností byl proveden na základě anonymních historických dat o veškerých pobytech u všech hostitelů. Z důvodu absence konkrétních žádostí o členství nebylo možné brát zřetel na opakované návštěvy stejnými osobami. Pokud některý dobrovolník pobýval během více let u několika hostitelů, byl do statistik započítán opakovaně. Obrázek 7 tedy nevystihuje počet členů (účastníků) WWOOFcz z různých zemí, nýbrž spíše národnostní rozložení dobrovolnických pobytů u českých hostitelů.

Podíl českých účastníků na celku, jak lze vyčíst z Obrázku 7, je v porovnání se zahraničím překvapivě vysoký – bezmála jedna třetina. Co se týče ostatních států, jakoby nezáleželo na cílové destinaci, tradičně nejsilnějšími zahraničními návštěvníky jsou Britové, Němci, Francouzi a Američané. Poměrně velké procento účastníků z Austrálie a Nového Zélandu je pravděpodobně dáno rozvinutostí dobrovolnického cestování v systému

WWOOF v těchto zemích. V možnostech nechyběly státy Afriky, Jižní Ameriky a Oceánie, žádný hostitel však přítomnost dobrovolníků z těchto zemí neuvedl. Konkrétní výsledky jsou znázorněny na následujícím obrázku:

Obrázek 7 Procentní podíl jednotlivých zemí světa na pobytech ve WWOOF v ČR

7.3 Statistické údaje o respondentech

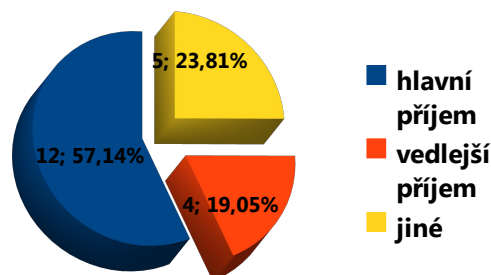
Závěr dotazníku byl věnován zjišťování vybraných údajů o respondentech, jejich rodinách a povaze zemědělské činnosti. Otázka č. 10 zjišťovala počet členů rodiny a jejich zapojení do aktivit na farmě, Otázka č. 11 počet zaměstnanců. Do výpočtu byly zahrnuty pouze vyplněné odpovědi. Někteří respondenti nechali pole nevyplněné, což mohlo znamenat buď hodnotu nula nebo odmítnutí odpovědi. Aritmetický průměr a modus by měl jinou hodnotu, pokud bychom počítali nevyplněná pole jako hodnotu nula. Výsledky jsou uvedeny v následující tabulce:

Sledovaná charakteristika	Počet členů rodiny			Počet zaměstnanců	
	dospělých	děti do 18 let	podílejících se na běhu farmy	trvalých	sezónních (ročně)
N (vyplněno)	20	16	20	10	7
Průměrná hodnota	3	1,5	3	1,2	0,86
Modus	2	1	2	1	0
N (nevyplněno)	1	5	1	11	14

Tabulka 9 Statistické údaje o hostitelských subjektech WWOOF v ČR

Zdroj: vlastní zpracování

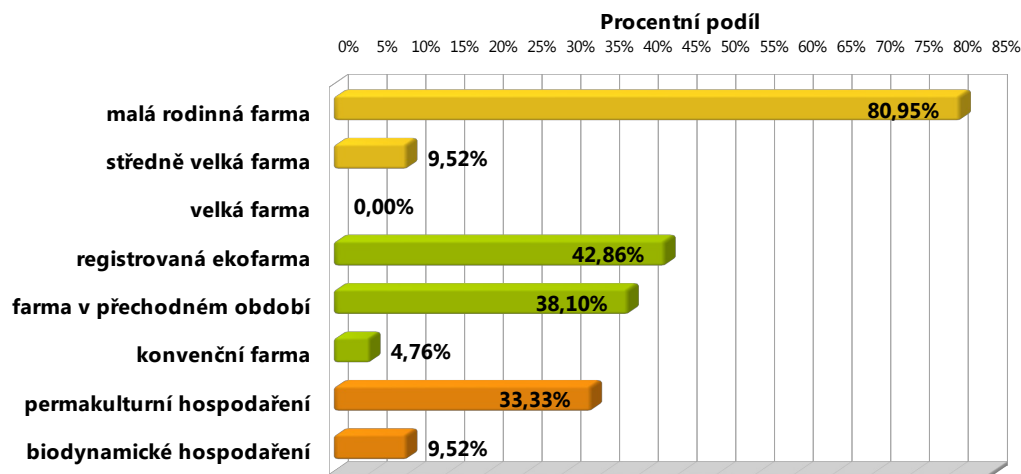
Otázka č. 11 zjišťovala roli (funkci) zemědělské činnosti v souboru produktivních aktivit hostitelů. Výzkum prokázal, že většina hostitelů se zemědělstvím živí, ačkoliv pro poměrně velké procento z nich plní farmaření funkci vedlejšího příjmu nebo atraktivity, na níž jsou postaveny jiné aktivity, jimiž se hostitelé zabývají (viz. Obrázek 8).

Obrázek 8 Role zemědělství pro hostitele v ČR

V kategorii „jiné“ nastala jedna situace, kdy bylo zemědělství hlavním příjmem pro jednoho člena rodiny a vedlejším pro druhého. Dvakrát bylo uvedeno, že se hostitelé živí jinak a pěstují pro vlastní potřebu, v jednom případě byla uvedena „snaha o soběstačné hospodaření bez ekonomického přínosu“ a jeden subjekt jej využívá pro další aktivity: „osvěta, výchova, programy sociálního zemědělství“. Pro zajímavost uvádím, že tři z těchto pěti hostitelů se registrovali v roce 2009, jeden o rok dříve a jeden již v roce 2004.

Posledními statisticky zpracovatelnými veličinami byly specifické parametry farem, jimiž se zabývala Otázka č. 13. Respondenti měli na výběr z osmi možností týkajících se velikosti farmy a prosazovaných způsobů hospodaření. Bylo možno zatrhnout více odpovědí, jelikož se tyto navzájem nevyklučovaly. Výsledky, vyjadřující procentní podíly hostitelů, jejichž farma se vyznačuje daným parametrem, jsou znázorněny na obrázku:

Obrázek 9 Parametry hostitelských farem WWOOF v ČR

Respondenti měli možnost uvést další rysy týkající se zemědělské či jiné související činnosti, která je charakterizuje. Hostitelé například uváděli, že jsou základnou pro pořádání táborů, festivalů a mejdanů, aktivně se zapojují do života obce, vytvářejí zázemí pro pracovní terapie místních preventivně výchovných zařízení, poskytují poradenství v oblasti ochrany životního prostředí, vzdělávání o zemědělství či EVVO (environmentální vzdělávání, výchova a osvěta). Spektrum uvedených aktivit je velmi rozmanité.

Otázka č. 14 byla zaměřena na hlavní oblasti zemědělské činnosti. Většina farem se věnuje několika druhům výroby, součet procentuálních zastoupení je tedy mnohem vyšší než sto. Nejvíce farmářů (16; 76,2 %) se zaměřuje na chov koz a/nebo ovcí. Nicméně, tento druh činnosti by bylo vhodné rozdělit na masnou a mléčnou produkci. Druhé v pořadí bylo pěstování zeleniny (12; 57,1 %), ovoce a drůbeže shodně (7; 33,3 %), chov skotu (5; 23,8 %), bylinkářství a včelařství shodně (4; 19 %), chov prasat či miniprasátek a pěstování obilovin, brambor, píce, luskovin a ostatní rostlinná výroba shodně (3; 14,3 %) a chov králíků (2; 9,5 %).

Poslední otázka (č. 15) se zabývala zájmovou činností a koníčky. Účastníci pobytů na hostitelské farmě se můžou setkat s rozmanitou škálou volnočasových aktivit, a mnohé z nich spolu s farmáři si také vyzkoušet. Byly zmíněny činnosti jako ekologická výchova, seberozvojové programy, studium anthroposofie, mushing, programy pro děti, degustace vína, využití obnovitelných zdrojů energie, kultura, jeskyňářství, horská turistika, jízda na koni, sociální činnost, keramika, rybaření, rukodělné práce, golf, práce s tradičními materiály pro stavbu domu (dřevo, sláma, jíl, kámen), psychoterapie, pěší turistika a cykloturistika, staré zemědělské stroje, duchovní a osobnostní rozvoj v různých formách, ale také zemědělství samo o sobě, když na nic dalšího nezbývá čas.

8 DISKUSE

Rozvinutost systému WWOOF v určité zemi se dá měřit několika způsoby. Tím základním je počet hostitelů a dobrovolníků registrovaných v dané organizaci. Z výsledků výzkumu je zřejmé, že v některých státech již rozvoj nebude nikdy tak prudký jak dosud nebo před několika lety. V případě České republiky, přestože zde organizace funguje již od roku 2003, se však dá s určitou pravděpodobností očekávat poměrně dynamický rozvoj, a to nejen s ohledem na současný nízký počet hostitelů v porovnání s počtem potencionálních, ale také z důvodu rostoucího počtu dobrovolníků a současně nevyužitých kapacit u jednotlivých hostitelů, vysokého počtu nově registrovaných farem, širokého spektra jejich podnikatelských i volnočasových aktivit či atraktivitu umístění. Všichni farmáři také považují své členství v systému za přínosné pro obě strany vztahu, což předesílá jejich setrvání v organizaci i do budoucna.

V oblasti konkrétních přínosů pro hostitele se nejvíce projeví aspekty práce odváděné dobrovolníky a propagace šetrných forem hospodaření. Kromě pozitivního vlivu na životní styl hostitelů má tento fakt i určitý ekonomický rozměr. Podstata WWOOFingu je založena na nepeněžních principech, kladný vliv na podnikovou pokladnu by však neměl mít špatný dopad v jiných oblastech. Propagace ekologických přístupů v zemědělství se odrazí v rozšíření určitého povědomí veřejnosti, která svým následným zájmem ovlivní další progresi v celém odvětví, zejména zvýšenou poptávkou po bioproduktech. Další oblastí přínosů v pořadí byla kulturní výměna, která je v současném světě důležitým faktorem při řešení palčivých mezinárodních témat. WWOOFing je tedy globální jev, který může prostřednictvím konkrétních přínosů pro jednotlivce mít celosvětový efekt.

Poměrně nejasné jsou výsledky týkající se délky pobytů a velikosti dobrovolnických skupin. V případě místních uživatelů je trend pochopitelný. Čeští lidé nejsou na tento způsob cestování zvyklí a pobyt přesahující dva týdny je pro ně něčím neobvyklým. Zahraniční dobrovolníci zase možná volí kratší dobu s ohledem na neznalost prostředí a jazyka, celkovou nejistotu. Pro informace o velikosti skupin chybí odpovídající data pro provedení komparace, přibližně stejné rozložení jednotlivců a dvojic však odpovídá původním předpokladům. Větší skupiny jsou poměrně vzácným jevem.

Národnostní zastoupení mezi WWOOFery je naopak velmi překvapivé. Z důvodu nízkého povědomí o této koncepci mezi českým obyvatelstvem bylo možno očekávat větší podíl zahraničních účastníků. Pokud však data odpovídají skutečnosti, jedná se o další stimulační prvek rozvoje systému u nás. Znamená totiž zvýšenou informovanost mezi

českými obyvateli a možný nárůst zájmu o tuto formu cestování. Národnosti zapojující se do systému WWOOF více než ostatní tak činily i v českých podmínkách. Díky teritoriálnímu umístění ČR převažují dobrovolníci z Evropy nad zámořskými.

Charakteristika respondentů je poměrně konzistentní. Jedná se většinou o malé, ekologicky hospodařící rodinné farmy, kde se na zemědělské činnosti podílejí dva dospělí a typicky jedno či dvě děti. Potvrzuje se původní předpoklad, že subjekty jsou malovýrobci anebo pouze nadšenci, kteří se zemědělstvím neživí. Potvrdila se také domněnka, že hostitelé jsou většinou lidé žijící odlišným životním stylem než běžná populace, a věnují se zajímavým a rozmanitým zájmům. Rekreační účinek pobytu u takových rodin může být znásoben množstvím a atraktivitou činností, které lze provádět ve volném čase. Existují zde dobré možnosti pro výchovu v přírodě a učení se zážitkem.

Rozvinutost WWOOF ve světě je zejména v některých zemích ve srovnání s Českou republikou nesrovnatelná. Studie odkazují na číslo 6000 hostitelů na světě, ve skutečnosti je jich však mnohem více. Pouze sečteme-li jejich počet v nejvíce aktivních zemích (USA, Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Velká Británie, Francie a Německo), dostaneme se nad tuto hodnotu. Stále zůstává několik zemí, kde jde počet hostitelů do stovek. Všude existují určité meze. Jedna z nejvíce aktivních zemí – Nový Zéland je svědkem neblahých dopadů vysoké úrovně rozvoje. Někteří biofarmáři mají dostatečný přísun dobrovolníků v průběhu hlavní sezóny a jsou schopni zajistit vyšší ubytovací kapacity. Stává se pak, že se WWOOFeři stávají levnou pracovní silou a základní myšlenky se vytrácejí. Je vidět, jak důležitou roli zde hrají osobnostní specifika zapojených lidí. Hranice únosnosti je zde dosti tenká a systém svým nastavením může k těmto praktikám svádět. Jeví se totiž částečně jako nástroj optimalizace mzdových nákladů. Fungování systému je založeno na pilířích dobrovolnictví – neziskovost – získávání zkušeností – rozvoj udržitelnosti v zemědělství a cestovním ruchu. Podpora podnikatelských aktivit je spojena pouze s posledním bodem, a to ne ve smyslu zneužívání systému. Každá farma, která se zemědělstvím živí, je na druhou stranu subjektem podléhajícím nemilosrdným mechanismům trhu a si musí vydělat na své náklady. Současná situace biozemědělců u nás není uspokojivá. Poměrně nízké výkupní ceny bioproduktů a stále nízké povědomí obyvatelstva způsobující nízkou poptávku v kombinaci se striktními institucionálními požadavky a normami činí podnikání v této oblasti složitým. Pokud je systém WWOOF schopen situaci zlepšit, záleží nakonec pouze na samotném farmáři, jak s dodatečnými příjmy naloží. Jestliže jsou farmáři zásadoví a myšlenku WWOOF berou za vlastní, může jim dodatečný příjem pouze prospět.

Ekonomické hledisko systému je založeno na jednoduchém sledu operací. Úspory způsobují zvýšený zisk, který je reinvestován na zefektivnění výroby a zlepšení služeb. Zvýšené výrobní kapacity snižují jednicové náklady. Farmáři sice nemohou počítat s výpomocí dobrovolníků v době zvýšené potřeby pracovních sil (typicky žně, senoseč, sklizeň, apod.). Nicméně, ze zkušeností ze zahraničí vyplývá, že poptávka po pobytech mnohdy vysoce převyšuje nabídku. Aktivní zemědělci, kteří dobrovolníkům zajistí příjemné prostředí a silné zážitky, mohou předpokládat zvýšený zájem.

Možnosti propojení WWOOFingu s aktivitami v oblasti ekoagroturistiky jsou rovněž diskutabilní záležitostí. Názory některých představitelů WWOOF dokonce odmítají zařazování systému do oblasti cestovního ruchu vůbec. Jistě záleží na definici CR, avšak tvrzení, že v prostředí CR si turista – klient platí za službu a jediným kontaktem s poskytovatelem služeb je tehdy, kdy si od něj kupuje zboží nebo službu, je neobhájitelné. Podoby komerčních pobytů se také mohou různit, avšak rozdíly jsou zde zřejmé. Nicméně, i v zahraničí jsou jisté kombinace činností známé, a například lokalizace většiny farem provozujících agroturistiku v horských nebo podhorských oblastech nahrává také z hlediska dotací přechodu na šetrné formy hospodaření.

Důležitým bodem diskuse je také institucionální podpora této formy cestování. Zejména co se týče propagačních nástrojů by mi stálo za úvahu, aby zde byly nástroje na získání prostředků na modernizaci a zefektivnění nástrojů komunikace nejen mezi organizací a členy, ale zejména mezi organizací a veřejností. Již bod 4 Článku 2 Globálního etického kodexu cestovního ruchu organizace UNWTO říká, že cestování za účelem víry, zdraví, vzdělání a kulturní či jazykové výměny je obzvláště přínosným druhem turismu, jenž si zaslouží být podporován (Global Code of Ethics for Tourism, 2001).

9 ZÁVĚRY

Odvětví dobrovolnického cestovního ruchu ve své konkrétní podobě WWOOF je u nás v porovnání se světem na velmi nízké úrovni. Nesporně však v ČR existují určité náznaky budoucího pozitivního vývoje. Organizace WWOOF funguje jako součást neziskového sektoru poměrně propracovaným způsobem, a její vliv na jedince i společnost je možno považovat i dle výsledků provedeného šetření za velmi přínosný. Stupeň této přínosnosti je ve velké míře závislý na úrovni rozvoje systému v dané zemi. Obecně řečeno, pokud bude růst vyspělost země po ekonomické stránce, dá se očekávat i rozvoj této oblasti života společnosti. Lze to považovat za přirozený sled dějů ve společnosti. Jedním z hlavních faktorů působících na rozvoj koncepce v dané zemi je úroveň povědomí veřejnosti o existenci a způsobu fungování systému. Pokud se na zlepšení situace v tomto ohledu bude práce alespoň z malé části podílet, lze to považovat za přínos.

Obecné propojení ekonomické vyspělosti s úrovní rozvoje neziskového sektoru bylo již nastíněno. Dalším faktorem přímo působícím přímo na dobrovolnictví na ekologických farmách jsou také přírodní podmínky, atraktivita destinace z pohledu CR a celkový stav v sektoru zemědělství. Proto mezi nejvíce rozvinuté organizace WWOOF patří australská, novozélandská, americká, kanadská, britská, francouzská, japonská či irská. Některé státy zaznamenaly prudký rozvoj a následnou stagnaci, některé na svůj čas teprve čekají. Na budoucí stav systému v zemi působí celá řada dalších faktorů institucionálních, organizačních, sociokulturních či lidských. Jejich analýza by mohla být předmětem samostatné studie.

Téma je svou povahou velmi široké a v další fázi by mohlo dojít k jeho propojení s jinými oblastmi, mezi nimiž vystupuje do popředí oblast zeleného cestovního ruchu, zejména ekoagroturistiky. Existuje zde ovšem velké množství problematických bodů a úskalí, které si zaslouží dalšího rozboru. Především je třeba nalézt cestu k filozofickému uchopení problematiky dobrovolnictví, uvědomovat si jeho jedinečné atributy v podobě dobrovolné vzájemné pomoci, neziskovosti a obecně nemonetární povahy, úzké osobní vazby mezi dobrovolníkem a příjemcem pomoci, či jeho nezastupitelné přesahy do oblasti kulturní výměny a porozumění mezi národy.

Co platí jinde, lze zde do jisté míry aplikovat také. Je to skvělý nástroj v rukou dobrého člověka, v rukou zlého nebezpečná zbraň. Naštěstí má systém velké množství samoregulačních mechanismů, které by měly naprostě většinu nežádoucích jevů zabránit ještě dříve, než k nim dojde.

10 SOUHRN

Tématem bakalářské diplomové práce je dobrovolnický cestovní ruch uvedený na příkladu organizace WWOOF (Celosvětové příležitosti na ekologických farmách).

V úvodu jsou nastíněny popudy k volbě tématu a provedeno základní seznámení s problematikou.

Přehled poznatků v druhé kapitole zahrnuje definice klíčových pojmů a základní teoretická východiska týkající se volného času a rekreace, cestovního ruchu a zeleného cestovního ruchu. Dále je analyzována oblast dobrovolnictví, a v závěru propojena s problematikou dobrovolnického cestovního ruchu.

Cíle práce jsou stanoveny ve třetí kapitole.

Další kapitola krátce popisuje stav, který předcházel zpracování tématu.

Pátá kapitola vysvětluje použití jednotlivých metod při zpracování tématu a kritéria jejich výběru.

Další kapitola se věnuje samotné organizaci WWOOF, popisuje systém fungování a její možné přínosy, a dále analyzuje její stav v ČR v porovnání se světem.

V sedmé kapitole je konkrétně rozebráno empirické šetření provedené na hostitelských subjektech registrovaných v české národní organizaci WWOOF. Výsledky jsou přehledně uvedeny v tabulkách a grafech.

Diskuze uceleně rozebírá výsledky práce, předkládá náměty pro další analýzy a věnuje se sporným bodům práce.

Devátá a poslední kapitola vyvozuje obecné závěry a formuluje určité vize do budoucna. Nastiňuje také možnosti dalšího rozvíjení tématu do souvisejících oblastí.

11 SUMMARY

Voluntary tourism on the example of the WWOOF (World Wide Opportunities on Organic Farms) organization forms the topic of the bachelor's thesis.

Introduction contains stimuli for the choice of the topic and prefaces to the problem on the general basis.

The overview of terms in chapter two includes keywords definitions and the basic theoretical resources related to leisure time, recreation, tourism and green tourism. Consequently, the field of volunteering is analysed and connected with the voluntourism matters.

Objectives and goals of the thesis are set in chapter three.

The next chapter describes briefly the initial stage before elaboration of the thesis.

The fifth chapter explains particular methods used when compiling the thesis, and the criteria for choosing them.

The next chapter is dedicated to the WWOOF organization itself, its functioning and possible benefits of it, and analyses its status in the Czech Republic compared to the rest of the world.

The empiric survey made on hosts registered in the Czech national WWOOF organization is analysed tangibly in the seventh chapter. Results are to see well-arranged in tables and graphs.

Discussion analyses compactly the conclusions, exposing subjects of further examination, and goes in the disputable points of the thesis.

The ninth and last chapter draws general conclusions and formulates some schemes for the future. It also outlines ways of further research of the topic and related fields.

12 REFERENČNÍ SEZNAM

12.1 Monografie

- Beaver, A. (2005). *A dictionary of travel and tourism terminology*. Wallingford, New York: CABI Publishing.
- Ekologické zemědělství a GMO: Otázky koexistence: Vaše otázky – naše odpovědi*. (2008). Olomouc: Bioinstitut, o. p. s.
- Fišerová, V. (2008). *Volný čas a jeho animace v cestovním ruchu* [Vysokoškolské skriptum]. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8.
- Hendl, J. (1997). *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum.
- Indrová, J. (2007). *Mezinárodní cestovní ruch. Vybrané kapitoly* [Vysokoškolské skriptum]. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta mezinárodních vztahů.
- Jafari, J. (2000). *Encyclopedia of tourism*. London: Routledge.
- Jobrotation a dobrovolnická činnost*. (2006). Přerov: Projekt Partnerství – Podpora zaměstnanosti ve strukturálně postiženém okrese Přerov.
- Kolektiv autorů (2008). *Venkovská turistika a agroturistika, alternativní zdroj obživy pro zemědělce a podnikatele na venkově*. Klatovy: Úhlava, o. p. s.
- Majerová, V., & Majer, E. (2007). *Empirický výzkum v sociologii venkova a zemědělství. Část II*. [Vysokoškolské skriptum]. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta.
- Moravec, I., Novotný, R., Bocher, A., Mamdy, J., Chladek, K., & Leuthold, M. (2007). *Rural tourism in Austria, Czech Republic and France. Concept, activities and trainings*. České Budějovice: Centrum pro komunitní práci.
- Piňosová, B. (2005). *Agroturistika a její vývojové trendy*. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.
- Pourová, M. (2000). *Agroturistika, možnosti rozvoje a perspektiva v České republice*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze.
- Pourová, M. (2002). *Agroturistika* [Vysokoškolské skriptum]. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta.

- Punch, K. F. (2008). *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál.
- Schejbal, C. (2008). *Typologie cestovního ruchu*. Přerov: Vysoká škola logistiky o. p. s.
- Slepičková, I. (2005). *Sport a volný čas*. Vybrané kapitoly. Praha: Karolinum.
- Štříbrná, M. (2005). *Venkovská turistika a agroturistika*. Praha: Profi Press.
- Surynek, A., Komárková, R., & Kašparová, E. (2001). *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press.
- Šimková, E. (2008). *Manažerské a marketingové přístupy ve venkovské turistice*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové
- Škodová Parmová, D. (2007). *Agroturistika*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Ekonomická fakulta.
- Šormová, L., & Klégrová, A. (2006). *Dobrovolnictví*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
- Tošner, J., & Sozanská, O. (2006). *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál.
- Vaněček, D. (1997). *Agroturistika* [Vysokoškolské skriptum]. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zemědělská fakulta.
- Velký sociologický slovník* (1996). Praha: Karolinum.
- Vystoupil, J., Šauer, M., Holešinská, A., & Metelková, P. (2006). *Základy cestovního ruchu* [Vysokoškolské skriptum]. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta.

12.2 Internetové zdroje

- Dasno, B. (2009). WWOOFing our way around the world! *WWIndynews, Reportage: Issue 14*. Retrieved 10. 4. 2010 from the World Wide Web:
<http://www.woof.org/wwindynews/reportage/reportage14.htm/>
- Economic impact data and forecast. World – key facts at a glance*. World Travel & Tourism Council. Retrieved 10. 2. 2010 from the World Wide Web:
http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Economic_Research/

- Ekologické zemědělství*. Retrieved 19. 3. 2010 from the World Wide Web:
<http://www.woof.cz/o-WWOOFu/ekologicke-zemedelstvi/>
- Ellis, S. J. (2007). *Voluntourism – Pros, Cons, and Possibilities*. Retrieved 16. 4. 2010 from the World Wide Web: <http://www.energizeinc.com/hot/2007/07feb.html/>
- Global Code of Ethics for Tourism. For responsible tourism* (2001). United Nations World Tourism Organization (UNWTO). Retrieved 25. 2. 2010 from the World Wide Web: http://www.unwto.org/ethics/full_text/en/pdf/Codigo_Etico_Ing.pdf
- Jak se stát hostitelskou farmou*. Retrieved 19. 3. 2010 from the World Wide Web: <http://www.woof.cz/pro-farmare/jak-se-stat-hostitelskou-farmou/>
- McIntosh, A. J. & Bonnemann, S. M. (2006). Willing Workers on Organic Farms (WWOOF): The Alternative Farm Stay Experience? *Journal of Sustainable tourism*. Vol. 14, No. 1. Christchurch: Lincoln University, New Zealand. Retrieved 5. 4. 2010 from the World Wide Web: <http://researcharchive.lincoln.ac.nz/dspace/bitstream/10182/392/1/woof.pdf>
- Šindelářová, L. (2009). *Světové trendy v cestovním ruchu - 1. díl: Volunturismus*. Retrieved 7. 4. 2010 from the World Wide Web: http://www.czechtourism.cz/files/statistiky/clanky/09_04_08_voluntourism.pdf
- Uherek, E. (2006). Tourism in Europe and in the world. *ACCENT Magazine, No. 9, July 2006*. Retrieved 7. 4. 2010 from the World Wide Web: http://www.atmosphere.mpg.de/enid/Nr_9_July__6_Air_traffic/C__Tourism_5rw.html
- Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů*. Retrieved 19. 3. 2010 from the World Wide Web: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb02198&cd=76&typ=r/>
- Zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů*. Retrieved 19. 3. 2010 from the World Wide Web: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?sn=y&hledany=242%2F2000&zdroj=sb00242&cd=76&typ=r/>

13 TABULKY

13.1 Seznam tabulek

Tabulka 1 Vývoj počtu hostitelů a dobrovolníků organizace WWOOF Canada

Tabulka 2 Charakteristiky hostitelů a dobrovolníků organizace WWOOF Canada (2009)

Tabulka 3 Vývoj počtu hostitelů a dobrovolníků organizace WWOOF Australia

Tabulka 4 Profil žadatelů o členství ve WWOOF New Zealand

Tabulka 5 Vývoj počtu hostitelů a dobrovolníků organizace TaTuTa (WWOOF Turkey)

Tabulka 6 Údaje o empirickém šetření hostitelů WWOOF v ČR

Tabulka 7 Údaje o empirickém šetření hostitelů WWOOF v ČR

Tabulka 8 Charakteristiky délky pobytů a velikosti skupin uživatelů WWOOF v ČR

Tabulka 9 Statistické údaje o hostitelských subjektech WWOOF v ČR

13.2 Seznam obrázků

Obrázek 1 Profil dobrovolníků ve WWOOF Portugal v roce 2009

Obrázek 2 Rok registrace hostitelských subjektů WWOOF v ČR

Obrázek 3 Kontinualita členství hostitelů

Obrázek 4 Hodnocení přínosů WWOOF hostitelskými subjekty v ČR

Obrázek 5 Počet účastníků WWOOF v ČR ročně

Obrázek 6 Počet účastníků WWOOF každým rokem

Obrázek 7 Procentní podíl jednotlivých zemí světa na pobytech ve WWOOF v ČR

Obrázek 8 Role zemědělství pro hostitele v ČR

Obrázek 9 Parametry hostitelských farem WWOOF v ČR

14 PŘÍLOHY

Příloha 1 Země s národní organizací WWOOF

Argentina	Ghana	Kostarika	Sierra Leone
Austrálie	Havajské ostrovy	Litva	Slovinsko
Belize	Chile	Maďarsko	Srí Lanka
Brazílie	Indie	Mexiko	Španělsko
Bulharsko	Irsko	Moldávie	Švédsko
Česká republika	Izrael	Nepál	Švýcarsko
Čína	Itálie	Německo	Tajwan
Dánsko	Japonsko	Nový Zéland	Turecko
Ekvádor	Kamerun	Polsko	Uganda
Estonsko	Kanada	Portugalsko	USA
Filipíny	Kazachstán	Rakousko	Velká Británie
Francie	Korejská republika	Rumunsko	Venezuela

Zdroj: National WWOOF organizations. Retrived 20. 3. 2010 from the World Wide Web: <http://www.woof.org/natorgs.asp/>

Příloha 2 Země v tzv. „WWOOF Independents“

Alžírsko (?)	Gruzie (3)	Libérie (?)	Peru (8)
Bahamské ost. (1)	Guatemala (4)	Lotyšsko (?)	Rusko (2)
Belgie (25)	Guinea (?)	Lucembursko (1)	Řecko (33)
Benin (?)	Honduras (?)	Malajsie (6)	Senegal (5)
Bolívie (8)	Chorvatsko (6)	Maroko (2)	Singapur (?)
Brit. Panenské os. (1)	Indonésie (7)	Mongolsko (1)	Srbsko (3)
Burkina Faso (1)	Island (5)	Mozambik (1)	Tanzánie (1)
Cookovy ostrovy (?)	Jamajka (1)	Namibie (1)	Thajsko (12)
Černá Hora (1)	Jihoafrická rep. (25)	Nigérie (1)	Togo (?)
Dominikánská r. (1)	Jordánsko (3)	Nikaragua (3)	Tonga (5)
Egypt (?)	Kambodža (3)	Nizozemsko (16)	Trinidad a Tobago(1)
Etiopie (1)	Keňa (41)	Norsko (1)	Uruguay (4)
Finsko (17)	Kolumbie (6)	Palestina (1)	Zambie (4)
Franc. Polynésie (1)	Libanon (?)	Panama (3)	Zimbabwe (1)
Gambie (1)			

Zdroj: WWOOF Independents. Retrived 20. 3. 2010 from the World Wide Web: <http://www.woof.org/independents.asp/>

Poznámka: číslo v závorce udává počet hostitelů (? – údaj nebyl zjištěn)

Příloha 3 Koncept on-line dotazníku v textové podobě

Vážení WWOOF hostitelé,

prosíme Vás, abyste věnovali chvíli času krátkému dotazníku, který je součástí bakalářské práce studenta FTK UP v Olomouci. Vyplnění nepotrvá déle než 5 minut. Otázky se týkají Vašeho členství v organizaci WWOOF a slouží k vytvoření vůbec prvního uceleného šetření v ČR.

Odpovídejte, prosím, stručně a věcně. Nicméně, doplňující informace, které považujete za důležité, klidně rozveďte. Váš osobní vhled do problematiky velice oceníme.

Děkujeme za vyplnění, za Váš čas věnovaný propagaci myšlenky WWOOF u nás.

1. Členem WWOOF jsem od roku: _____
2. Členem WWOOF jsem (*v případě přerušení členství udejte počet let přerušeni*)
 - nepřetržitě
 - s přestávkou v trvání: _____ let
3. Členství ve WWOOF považuji za:
 - přínosné pro obě strany
 - přínosné pro dobrovolníky
 - přínosné pro hostitele
 - nepřínosné (*přejděte k otázce č. 4*)
4. Přínosy pro hostitele (*ohodnoťte všechny body – 1: žádný přínos, 10: největší přínos*):

• práci odvedené dobrovolníky	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
• zlepšení znalosti cizích jazyků	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
• kulturní výměně	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
• zpestření každodenního života	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
• propagaci šetrných forem hospodaření	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
• jiné:	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
• jiné:	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
• jiné:	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
5. Přibližný celkový počet dobrovolníků, kteří u nás pobývají, za rok:
6. Počet dobrovolníků každým rokem:
 - roste
 - klesá
 - nemění se
 - mění se různě
7. Zastoupení délky dobrovolnických pobytů (*vyjádřete v procentech nebo celkovým počtem dobrovolníků ročně, ne kombinovaně*):
 - víkendové:
 - týdenní:
 - delší:

8. Zastoupení velikostí dobrovolnických skupin (vyjádřete v procentech nebo celkovým počtem dobrovolníků ročně, ne kombinovaně. 1 dvojice = 2 lidé, 1 skupina = x lidí):

- jednotlivci:
- dvojice:
- skupiny:

9. Zastoupení dobrovolníků z jednotlivých zemí (vyjádřete v procentech nebo celkovým počtem dobrovolníků, ne kombinovaně):

• ČR:	• Francie:	• Velká Británie:	• Benelux:
• Německo:	• Rakousko:	• Slovensko:	• Švýcarsko:
• Španělsko:	• Itálie:	• Polsko:	• ostatní EU:
• nečlenské EU:	• Kanada:	• USA:	• Jižní Amerika:
• Asie:	• Afrika:	• Austrálie, NZ:	• Oceánie:

Prosíme o vyplnění anonymních osobních údajů, které slouží ke statistickým účelům:

10. Počet rodinných příslušníků trvale žijících ve společné domácnosti:

- dospělí:
- děti do 18-ti let:
- aktivně se podílející na běhu farmy:

11. Počet zaměstnanců (*mimo dobrovolníky*):

- trvalých:
- sezónních (*ročně*):

12. Zemědělství tvoří náš:

- hlavní příjem
- vedlejší příjem

13. Způsob a rozsah našeho hospodaření bych popsal jako (*i více odpovědí*):

- malá rodinná farma
- středně velká farma
- velká farma
- registrovaná ekofarma
- farma v přechodném období
- konvenční farma
- biodynamická
- permakulturní hospodaření
- další rysy:

14. Hlavní oblasti naší zemědělské činnosti jsou:

15. Mezi naše zájmové činnosti mimo zemědělství patří: